

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
FILOZOFICKÁ FAKULTA
KATEDRA SOCIOLOGIE, ANDRAGOGIKY A KULTURNÍ
ANTROPOLOGIE

Vnímání problematiky sexuálního a genderového
obtěžování z pohledu studentů a pedagogů na vysoké
škole: definice, prevence a řešení.

Magisterská diplomová práce

Obor studia: sociologie – kulturní antropologie

Autor: Bc. Markéta Kopecká

Vedoucí práce: Mgr. Jaroslav Šotola, Ph.D.

Olomouc 2020

Prohlašuji, že jsem magisterskou diplomovou prací na téma
„název diplomové práce“ vypracoval(a) samostatně a uvedl(a) v ní
veškerou literaturu a ostatní zdroje, které jsem použil(a).

V Olomouci dne. Podpis:.....

Poděkování:

Na tomto místě bych ráda poděkovala Mgr. Jaroslavu Šotolovi, Ph.D. za odborné vedení práce a cenné rady, které mi pomohly tuto práci zkompletovat. Ráda bych dále poděkovala všem svým participantům, bez kterých by práce nemohla vzniknout. Poděkování patří i mé rodině a blízkým přátelům.

Anotace

Jméno a příjmení:	Bc. Markéta Kopecká
Katedra:	Katedra sociologie, andragogiky a kulturní antropologie
Obor studia:	sociologie – kulturní antropologie
Obor obhajoby práce:	Kulturní antropologie
Vedoucí práce:	Mgr. Jaroslav Šotola, Ph.D.
Rok obhajoby:	2020

Název práce:	Vnímání problematiky sexuálního a genderového obtěžování z pohledu studentů a pedagogů na vysoké škole: definice, prevence a řešení
Anotace práce:	Cílem výzkumu je zjištění postojů, následného vymezení a vnímání hranic sexuálního a genderového obtěžování (dále jen ve zkratce SGO) ve vysokoškolském prostředí z pozice dvou hlavních aktérů. Výzkum se bude jednak zabývat postoji a vymezení hranic SGO z pozice studentů, druhými aktéry výzkumu budou vysokoškolští pedagogové. Oblasti zájmu bude snaha poukázat na jejich osobní definici SGO, jak jej vnímají, jaké mají nastavené vlastní hranice ve vnímání obtěžujícího chování, resp. co konkrétně oni sami považují, či nepovažují za projevy obtěžování. Dalším důležitým bodem bude náhled vlastních preventivních návrhů participantů výzkumu, jak předcházet, zjistit, či postihovat SGO ve vysokoškolském prostředí.
Klíčová slova:	Sexuální obtěžování, gender, vysoká škola, definice, prevence.

Title of Thesis:	Perception of sexual and gender harassment from the perspective of students and teachers at the university: definition, prevention and solution.
Annotation:	The aim of the research is to determine the attitudes, subsequent definition and perception of the boundaries of sexual and gender harassment (hereinafter referred to as SGO) in the university environment from the position of two main actors. The research will deal with the attitude and definition of the boundaries of the SGO from the position of students, the other actors of the research will be university teachers. Areas of interest will be an effort to point out their personal definition of SGO, how they perceive it, what their own limits are in their perception of annoying behavior, resp. what exactly they themselves consider or do not consider to be manifestations of harassment. Another important point will be the insight of the research participants' own preventive proposals on how to prevent, detect or punish SGO in the university environment.
Keywords:	Sexual harassment, gender, university, definition, prevention.
Názvy příloh vázaných v práci:	
Počet literatury a zdrojů:	
Rozsah práce:	xy s. (***) znaků s mezerami)

Obsah:

Úvod.....	str. 8
1. Vývoj konceptu sexuálního obtěžování.....	str.13
1.1. Objektivní definice.....	str. 13
1.2. Genderový aspekt.....	str. 15
1.3. Aspekt moci.....	str. 19
2. Metodologie.....	str. 21
2.1. Cíl výzkumu.....	str. 22
2.2. Výzkumné otázky.....	str. 23
2.3. Sběr dat.....	str. 24
2.4. Vzorek.....	str. 26
3. Analýza a interpretace dat.....	str. 28
3.1. Obecná situace.....	str. 32
3.2. Subjektivní vnímání.....	str. 34
3.3. Modelové situace.....	str. 38
3.3.1. Shrnutí.....	str. 69
3.4. Opatření.....	str. 76
3.4.1. Studentská část.....	str. 79
3.4.2. Pedagogická část.....	str. 87
3.4.3. Vedení.....	str. 92
3.4.4. Shrnutí.....	str. 95
Závěr.....	str. 98

„...nejvíc mi na tom všem vadí, že jsme si přestali mezi sebou důvěřovat. Vytvořilo to mezi námi takovou stěnu. Jako by to, že jsem byla obtěžována mi automaticky zavřelo pusy. Vlastně jsem se styděla říct to okolí a myslím, že to je na tom to špatný. Najednou to bylo divný říct to, sdílet to s někým, bála jsem se jejich reakcí, že si za to můžu sama, nebo že jsem si chtěla šplhnout, že jsem se do toho neměla prostě dostat. Taky co jsem měla čekat, že? Když jsem zjistila, že pak nejsem sama, že jsem nebyla jediná, tak jsem si říkala, proč jsme to neřekla dřív, že by mi někdo mohl pomoc dřív. Ted' už vím, že neříct to byla chyba, ale já se bála. Protože nikdy nevíš, co se může stát, co ti může udělat, jak to obrátí a jestli ti někdo bude věřit. To, že by mi nikdo nevěřil, by dost vnitřně bolelo, kdyby si mysleli, že kecám, že se mstím...“

Úvod

Jak naznačuje úvodní citace jedné z mých komunikačních partnerek, sexuální obtěžování se nevyhýbá ani prostředí vysoké školy. Sexuální obtěžování bohužel pro některé studenty a studentky patří mezi vzpomínky na jejich vysokoškolská léta a studium. Tato práce si klade za cíl zmapovat fenomén sexuálního obtěžování a osobní zkušenosti s ním spojené nejen z pohledu studujících, ale i vyučujících ve vysokoškolském prostředí.

Problematice sexuálního obtěžování nejen v univerzitním prostředí je věnována značná pozornost v sociálních vědách ve Spojených státech a západoevropských zemích už od 70. letech 20. století. Empirické výzkumy na dané téma sehrávaly a sehrávají důležitou roli k pochopení a snaze eliminovat toto chování napříč společnostmi. V zahraničí se okolo sexuálního obtěžování, jak o něm mluvit a jak ho uchopit stalo součástí společenského diskurzu. Na základě již proběhlých výzkumů a jejich výsledků byla navrhována i praktická opatření týkajících se prevence a řešení případů sexuálního obtěžování.

Mezi stěžejní zahraniční výzkumy, které otevřely obecně problém sexuálního obtěžování jsou tři následující výzkumy, které spolu utváří celek pro pochopení především sexuálního útlaku žen. První kniha od Susan Browmiller *Against our will. Men, women and rape* v roce 1975 pojednávala o znásilnění a

otevřela cestu pro další autorky zkoumající násilí páchané na ženách. Druhá kniha, který vyšla v roce 1979, pojednávala o sexuálním obtěžování žen na pracovištích od Catharine MacKinnon *Sexual harassment of working women*. A třetí kniha, která dotvořila úplný obraz od Andrey R. Dworking *Pornography. Men possessing women* v roce 1981 pojednávala o dehumanizaci žen a podíl porno průmyslu na násilím proti ženám.

Postupně se do teoretického konceptu ohledně sexuálního obtěžování začal integrovat i genderový rozměr, který ve svých výzkumech rozvinul Frank J. Till a později jeho teoretický koncept byl zúžen a upraven Loiose F. Fitzgerald. Zároveň se koncept upravoval i v závislosti na různá prostředí, kde k obtěžování dochází. Rysy sexuálního obtěžování tak začaly být postupně zkoumány i ve vysokoškolském prostředí (Dzeich, Weiner 1984, Paludi, Barickaman 1998). K sexuálnímu obtěžování podle dostupných dat a výzkumů dochází nejen v organizacích, ve školství, ale i na veřejnosti, veřejné dopravě, nebo v domácnostech (Burn, 2019).

Oproti tomu v Česku je situace značně odlišná. Problematika sexuálního obtěžování je v dominantních diskurzích velmi často zesměšňována a bagatelizovaná. A nejedná se jen o problematiku sexuálního obtěžování, ale i debat kolem sexismu, feminismu a v neposlední řadě může být i důkazem bouřlivé reakce vyvolaná od roku 2017 kampaní MeToo v Českém prostředí. První větší případ zaznamenaný v novodobé České historii byl v roce 1995, kdy zaměstnankyně

Komerční banky podala stížnost na svého nadřízeného. Do té doby se u nás „harašení“ nepřikládala velká pozornost. Komerční banka tehdy toto chování odsoudila a na tento incident se postupně zapomnělo. V roce 2003 se v Českém prostředí udál případ, který vyústil v trestní podání a následný soud. Zaměstnankyně městské hromadné dopravy podala trestní oznámení na svého nadřízeného. Ovšem soud tento případ zamítl z důvodu, že i když se jí šéf dotýkal, tak to nemyslel sexuálně. Ve stejném roce začal Senát a Poslanecká sněmovna připravovat novelu, která by lépe charakterizovala a definovala sexuální obtěžování.

Výzkumy zabývající se sexuálním obtěžováním se v Česku začaly více realizovat právě díky novelizaci Zákoníku práce v roce 2004 a přijetím antidiskriminačního zákona. Dále většímu zájmu sociálních věd o problematiku sexuálního obtěžování pomohlo i postupné etablování nového oboru genderových studií a tím i větší citlivosti na genderové témata v Česku.

Počáteční výzkumy svoji pozornost nejdříve zaměřovaly na sexuální obtěžování na pracovištích (Křížiková, Maříková, Uhde, 2006). Díky tomu se lépe podařilo ukotvit fenomén sexuálního obtěžování do vědeckého diskurzu a tím obrátit pozornost k více skrytějším tématům sexuálního obtěžování a přesahy mimo pracovní sféru. Zároveň výzkum prokázal existenci sexuálního obtěžování na pracovištích v Česku. Mimo jiné se realizovaly dva klíčové výzkumy k problematice sexuálního obtěžování ve vysokoškolském prostředí. Prvním

z nich výzkum Marty Vohlídalové na téma „*Sexuální obtěžování na vysoké škole. V ČR neexistující problém?*“ z roku 2009. Druhým zásadním textem je výzkum Ireny Smetáčkové a Petra Pavlíka na téma „*Sexuální obtěžování na vysokých školách: výskyt a vnímání*“, který probíhal v roce 2008–2009. Z druhého zmíněného výzkumu poházejí dva metodické výstupy určené studentům a vedení vysokých škol.

Díky realizaci těchto výzkumů se zaplnily chybějící data k prostředí vysoké školy. Výzkumy ukázaly že sexuální obtěžování na vysokých školách, byť je to specifické prostředí, vyskytuje. Ukázaly, že se studující setkávají s různými formami sexuálního obtěžování. A ukázaly, že ani ve vysokoškolském prostředí se o sexuálním obtěžování raději nemluví. Jak už napovídá název práce Marty Vohlídalové – je to neexistující problém v prostředí vysokých škol, který se velmi často přehlíží. Nejasnost okolo sexuálního obtěžování je už v samotném počátku. Jak jej rozeznat a jaké chování se dá za sexuální obtěžování považovat.

Právě pestrost forem sexuálního obtěžování a kde je hranice, kdy už je chování obtěžující si kladu za cíl mé práce. Ráda bych se podrobněji zaměřila na subjektivní vnímání sexuálního obtěžování z pohledu jednotlivce v prostředí vysoké školy. Vysoko škola má svá specifika, svoji hierarchičnost a s ním spojené vztahy. Dosud se ale České výzkumy zaměřovaly pouze na perspektivu studujících. Proto jsem se rozhodla rozšířit výzkumný vzorek o vyučující na vysoké škole. A jelikož má práce především aplikovaný charakter, tak sem výzkumný

cíl rozšířila nejen o subjektivní vnímání sexuálního obtěžování, ale dále jsem se zaměřila i na možnosti prevence a řešení sexuálního obtěžování z pohledu studujících a vyučujících v prostředí vysoké školy.

Díky tomu, že je sexuální obtěžování a jeho (ne)tolerance komplexní a provázaný jev se s nastavením společenské debaty v daném sociokulturním prostředí, bylo potřeba se blíže podívat i na jevy úzce související s tímto fenoménem. A to, jak vnímají moji participanti kampaň MeToo, sexismus, či feminismu. Zda jsou prospěšné a důležité k celospolečenské, či univerzitní debatě ohledně sexuálního obtěžování a jak je na něj nahlíženo.

Uvědomují si, že práce bude značně dlouhá, protože bylo potřebné popsat veškeré aspekty, které se vynořily, protože má snaha byla zachytit celou komplexitu, která se váže k fenoménu sexuálního obtěžování nejen ve vysokoškolském prostředí. Místy možná bude práce působit i chaoticky, ale uchopit správně sexuální obtěžování byl značný problém, nejen po metodologické stránce, ale i po té logistické (co se týče uspořádání jednotlivých kapitol a konceptů, teorií, které budou v práci zmíněny). Psát o sexuálním obtěžování, zpracovávat data, kde participantky (mužští participanti, kteří byli součástí výzkumu naštěstí nezažili žádnou formu sexuálního obtěžování. Maximálně se občas potýkali s genderovými předsudky v rámci svých oborů a zaměření) explicitně popisovaly své zážitky se sexuálním obtěžováním nebylo vůbec snadné. A zmíněna bagatelizace v Českém prostředí ohledně

násilí, obtěžování, či sexismu se občas projevila na frustraci při psaní a zpracovávání dat. Ale úkolem sociálního výzkumníka je popsat, co nejlépe zkoumaný fenomén na základě dat a teoretických konceptů bez emocí a osobního zaujetí tématem.

1. Vývoj konceptu sexuálního obtěžování

Sexuální obtěžování je značně široký pojem, který zahrnuje pestrou škálu verbálních a neverbálních forem obtěžujícího chování. Právě jeho pestrost znemožňuje vydefinovat jednu konkrétní podobu. Což je právě jeho úskalí. Neexistuje žádná jednoznačná definice, což velmi stěžuje jeho kategorizaci a odhalování v prostředí nejen vysoké školy. Neplatí fakt, že by lidé automaticky rozpoznali v daných formách, že se jedná konkrétně o sexuální obtěžování. Zkušenosti se sexuálním obtěžováním, nebo označení forem sexuálního obtěžování jsou značně ztížené malým povědomím o variabilitě podob, jakých může sexuální obtěžování nabývat. Obecně nejen v rámci mého výzkumu, ale i ostatních českých výzkumů (Vohlídalová, Smetáčková, Pavlík, Křížová) zde panuje nízká informovanost a vysoká míra tolerance, která v Českém prostředí existuje.

1. 1. Objektivní definice sexuálního obtěžování

Obecně se sexuální obtěžování definuje (resp. jak jej definují různé výzkumy a odborná literatura) jako chování, které vytváří nerovné, zstrašující, nepřátelské, útočné

prostředí, které narušuje důvěru oběti a její pocit bezpečí a zasahuje do jejího pracovního výkonu a osobního života (Burn, 2019). Obecné definice je značně široká a nic neříkající, co konkrétně může být považována za sexuální obtěžování. Jakým způsobem a chováním může člověk druhému člověku způsobit nerovné, či zastrašující prostředí na jehož základě se bude cítit bez důvěry a ztratí svůj pocit bezpečí.

Jasná definice je totiž podmínkou pro to, aby bylo zřejmé, jaké chování je problematické. Existují etické kodexy a morální zásady, které jsou jasně dané a platné. Ale jsou obecně formulovány, aby mohly pokrýt co nejširší možné způsoby neetického chování, které se zdá být objektivně v rozporu s etickým kodexem třeba v případě vysokoškolského prostředí.

Objektivní je zde důležité i z jiné perspektivy. Existují dva přístupy k definici sexuálního obtěžování. První definice je objektivní, kdy se její obsah vyvíjel v reakcích na konkrétní případy sexuálního obtěžování a stala se součástí obecně platné legislativní normy, která upravuje vztahy na jednotlivých institucích. Česká právní definice se nijak neliší od zahraničních definicí.

„chování, které má sexuální povahu a 1) jehož záměrem nebo důsledkem je snížení důstojnosti osoby a vytvoření zastrašujícího, nepřátelského, ponižujícího, pokořujícího nebo jinak urážlivého prostředí, nebo 2) které může být oprávněně vnímáno jako podmínka

pro rozhodnutí ovlivňující výkon práv a povinností vyplývajících z právních vztahů.“¹

Jak naznačuje právní definice, existují dva základní typy sexuálního obtěžování. Prvním je sexuální nátlak a vydírání spojované se získáním výhod, či naopak spojené s tresty. tzv. „něco za něco“. Druhý typ se podílí na vytváření nepřátelského prostředí pro ženy, muže, či skupiny.

Právě tyto dva aspekty se objevují i v legislativě anglosaského světa, kdy na univerzitách rozlišují taktéž 2 formy – „něco za něco“ a vytváření „nepřátelského prostředí“. Do první formy je zahrnuto chování, které vyžaduje sexuální sblížení za určité výhody, či naopak výhružky. Druhá forma zahrnuje mnohem širší aspekt nevhodného chování. Mezi chování vyvolávající nepřátelské prostředí jsou zahrnuté sexuálně laděné vtipy, komentáře, dotyky, ale ponižující chování na základě uplatňování stereotypních představ o mužích a ženách. Toto chování nemusí mít primárně sexuální charakter, ale velmi často má genderový, protože je zaměřený jak na muže, tak i ženy (McKinnon 1979, Silva 2005).

1. 2. Genderový aspekt

Genderový aspekt sehrává v definování a rozšíření forem sexuálního obtěžování zásadní fakt. Pokud totiž chování, které

¹ Zákon o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací č. 198/2009 Sb., § 4 odst. 1., 2.

se pohybuje na hraně sociálně akceptovaného chování, což může být zmíněné zesměšňování, nebo genderově laděné vtipy, a není penalizováno, stává se tak sociálně akceptovaným chováním. A následně posouvá hranice mezi vhodným a nevhodným chováním. Toto chování nemusí být nutně vztaženo na jednotlivce, což je případ sexuálního obtěžování, ale na celkové skupiny, což ovlivňuje výrazně sociální klima v dané organizaci, společnosti, místě.

Důležitost existence genderového řádu nese s sebou další aspekt důležitý pro celý koncept obtěžování. Výzkumy zabývající se sexuálním obtěžováním ukázaly, že muži se častěji dopouštějí sexuálního obtěžování vůči ženám (Dzeich, Wiener 1984, Paludi 2006). Což vede autory výzkumů k myšlence, že sexuální obtěžování je jedním ze specifických mechanismů pro znevýhodňování žen a sexuální obtěžování se tím podílí na reprodukci genderového řádu. A nejedná se pouze o samotné obtěžování. Jakákoliv sexuální objektivizace žen implicitně posiluje existující genderovou hierarchii tím, že podporuje dominanci mužů a podporuje tím jejich víru a chování, které staví ženy na podřízené místo (Bareket, Shnabel, 2019, Burn 2019).

Podle Sandry Hardingové se nákladě tohoto řádu, resp. na základě existence genderového principu, je společnost organizována do dvou dichotomických kategorií – maskulinity a feminity. Díky existenci těchto dichotomií existují i genderové stereotypy (tzn. obecné představy o mužích a ženách) založené na biologickém esencialismu, kdy jsou mylně

zdůvodňovány většiny rozdílů mezi pohlavími prostřednictvím jejich biologické a evoluční odlišnosti, přirozenosti a dispozic. Genderový řád je v důsledku diskursu založen především na biologických aspektech vázaných na reprodukční orgány, a tedy i sexualitu, je proto vysoce sexualizovaný a současně heteronormativní² (Fausto – Sterling, 2000). Tohle založení vede k společnosti k přesvědčení, že i v rámci formalizovaných vztahů v organizacích (jako je i prostředí univerzity) lidé na sebe mohou, či dokonce musí primárně reagovat jako „muž“ a „žena“. Tudíž navázání vztahů mezi nimi je legitimní a je to bráno jako přirozený projev jejich sexuality. Ovšem všechny organizace (ať se jedná o korporátní firmy, či univerzity) mají své pevné hierarchické uspořádání, kde hraje důležitou roli aspekt moci a nesymetričnost vztahů mezi jednotlivými aktéry. Je důležité zmínit to, že sexualizace vztahů je spojená i s výrazným androcentrismem. Androcentrický rys v sexualizaci vztahů se projevuje zvýšeným výskytem obtěžujícího chování u mužů vůči ženám.

I přestože že se sexuálním násilím setkávají i muži, především ti, kteří vybočují ze své genderové role, tak výrazným rysem sexuálního obtěžování pořád zůstávají ženy jako oběti. Výzkumy provedené v zahraničí na toto téma se shodují v tom, že většina případů sexuálního obtěžování se odehrává mezi mužem jako iniciátorem a ženou jako obětí (Dzeich, Wiener 1984, Kalof a kolektiv 2001). Proto lze na sexuální obtěžování nahlížet i jako na symbolické násilí mužů

² Heteronormativita je označení pro to, že jen heterosexuality je jen jediná správná sexuální orientace a každé pohlaví má své dané, přirozené role.

nad ženami. Jde zde především o strukturální noc založenou na androcentrickém genderovém řádu. Tento řád staví maskulinitu do nadřazené pozice vůči feminitě (Bourdieu 1998, Kimmel 2000).

Právě rozšíření o genderový aspekt ucelilo podobu sexuálního obtěžování na komplexnější termín sexuální a genderové motivované obtěžování. První ucelený koncept, který využíval právě genderové kategorie, byl členěn na 5 základních forem obtěžování: genderové obtěžování, sexuální svádění, sexuální uplácení, sexuální nátlak a sexuální násilí (Till, 1980). Formy jsou seřazené podle míry závažnosti od nejméně závažnou až po nejvíce závažnou formu. Další modifikaci a jisté zúžení forem vytvořila Luisa Fitzgeraldová, která je autorkou standardizovaného dotazníku Sexual Experience Questionnaire (SEQ), kdy pro potřeby dotazníku vytvořila 3 typy odstupňovaného obtěžujícího chování od nejméně závažné formy genderového obtěžování, nevíтанé sexuální pozornosti až po sexuální nátlak.

Genderové obtěžování je bráno v těchto kontextech jako nejméně závažné (Fitzgerald, 1995), avšak velkou roli zde hraje individuální vnímání jedince, což je velmi problematické. Pokud se zaměříme na „těžší“ formy sexuálního obtěžování (sexuální nátlak a nevítaná sexuální pozornost), tak jej respondenti, či partcipanti napříč českými a zahraničními výzkumy dokáží lépe definovat a lépe se zde identifikuje) chování, které je pro dotyčné považované jako obtěžující.

Ovšem v případě genderového obtěžování, kdy je definice velmi široká od nemístného vtipu, zesměšňování, urážek znevažující muže, či ženy bylo a je pro aktéry výzkumu těžké jednoznačně odpovědět, zda se jedná o formu obtěžování, či je to součástí dané kultury. Během rozhovorů s mými komunikačními partnery jsme na to, co je vhodné a vtipné v dané situaci a společnosti únosné a co je naopak už považováno za hranou humoru, či urážek, vedli poměrně složité debaty. Jednoznačné rozuzlení přijatelnosti ale neexistovalo. Tato nejednoznačnost je největším úskalím při nastavování hranic a vnímání, co je a co není sexuální obtěžování. Existuje totiž i subjektivní definice vymezování obtěžujícího chování. V ní jde především o fakt, že sama oběť vnímá chování nepříjemně a dokáže jej označit za sexuální obtěžování. Je dána výhradně pocity a názory osob, proti kterým je takové chování směřováno.

1. 3. Aspekt moci

Mezi nejdůležitější charakteristický rys sexuálního obtěžování je aspekt moci, mocenská asymetrie mezi jednotlivými aktéry. Faktor moci je zde zásadní, ale nepatří mezi jediné možné vysvětlitelné faktory. Protože tím, jak je sexualizace vztahů ovlivněna androcentrickým genderovým řádem, kdy je maskulinita stavěna do nadřazené pozice vůči feminitě (Bourdieu 2000, Kimmel 2000), tak kromě mocenského faktoru, který je nejčastějším (vyvolána potřebou moci nad ženou, či mužem), zde ještě figurují prostá touha po sexu (hledání sexuálního uspokojení, či vzrušení), či udržení si své

genderové identity převážně nad ženami, či muži (převážně homosexuální muži), kteří vybočují z klasických stereotypních představ o feminitě a maskulinitě, kdy agresori cítí ohrožení své genderové identity (Maas, Galdi, Cadinu, 2003, Locke, Mahalik, 2005).

Nejen univerzitní prostředí, ale všechny organizace, kde se vyskytují formální hierarchické uspořádání moci, a vztahů, tak fenomén sexuálního obtěžování nabývá následující rys, kdy dochází k zneužití moci. Toto zneužití moci je dáno díky organizační a mocenské struktuře univerzity, firmy, organizace. *„Mezi obtěžujícím a obtěžovanou osobou dochází ke zneužití moci, které je umožněna sociálními a organizačními mocenskými nervovostmi“* (MacKinnon, 1979). Obtěžující chování probíhá ve formálně asymetrických vztazích, kdy je cílem potvrdit mocenskou nerovnováhu tímto chováním, tudíž je sexuální obtěžování primárně charakterizováno pocitem moci nad někým, nikoliv jen touhou po sexu. (McKinney, Pryor, 1995).

Faktor moci proměňuje vztahovou dynamiku mezi aktéry sexuálního obtěžování. Má dopady a vliv na prožívání a chování v konkrétních situacích, kdy k takovému chování dochází v prostředí s mocenskou asymetrií. Může se stát, že obtěžovaná osoba si v důsledku této asymetrie neuvědomuje problematičnost tohoto chování a nepovažuje jej za nevhodné, ale jako projevy sympatií a náklonosti vůči své osobě od osoby jí výše postavené. Důsledky proč to nemusí být vnímáno jako nevhodné chování jsou tři: Osoba cítí důvěru v instituci a nadřizenou osobu (tudíž má tendenci interpretovat chování

jako vhodné a žádoucí), podřízená osoba je poslušná vůči nadřízené osobě (může se přizpůsobovat chování z obavy možné trestu) a podřízená osoba považuje nadřízenou osobu za atraktivní a nevhodné chování je interpretováno jako pocit výjimečnosti (Smetáčková, Pavlík, 2008). A jelikož sexuální obtěžování není vymezováno na základě subjektivních pocitů, ale na základě překročení formálních pravidel, je potom velmi obtížné pro podřízenou osobu označit určité chování jako nevhodné, pokud je založené pouze na subjektivních pocitech.

2. Metodologie

Převážná část výzkumů, které se zabývají sexuálním obtěžováním, jeho šíří výskytu a definováním zaměřujících se na vysokoškolské prostředí, z perspektiv studujících, zda se setkali sním během studia na univerzitě, jsou kvantitavního charakteru. Tudíž výzkumy mají metodologická úskalí spojená s tím, jak ohraničit zkušenosti respondentů, se široko položenými otázkami v rámci dotazníků, vymezení objektivní a subjektivní definice respondentů, nebo zda se výzkumy mají zabývat otázkou míry výskytu daného jevu, nebo pojetím toho jevu, tím pak dochází k úpravám, co se týče nástroje sběru dat a interpretaci výsledků. Proto jsem se rozhodla metodologii postavit na kvalitativním přístupu, kde ponechávám značnou volnost intepretacím a příkládání důležitosti ve vnímání a pochopení sexuálního obtěžování na komunikačních

partnerech. Jejich subjektivní definice, interpretace a vnímání sexuálního a genderového obtěžování jsou pro výzkum klíčové.

2. 1. Cíl výzkumu

Cílem výzkumu je zaměřením se na postoje, následné vymezení a vnímání hranic sexuálního a genderového obtěžování (dále jen ve zkratce SGO) ve vysokoškolském prostředí z pozice dvou hlavních aktérů. Výzkum se bude jednak zabývat postoji a vymezení hranic SGO z pozice studentů, druhými aktéry výzkumu budou vysokoškolští pedagogové. Oblasti zájmu bude snaha poukázat na jejich osobní definici SGO, jak je vnímají, jaké mají nastavené vlastní hranice ve vnímání obtěžujícího chování, resp. co konkrétně oni sami považují, či nepovažují za projevy obtěžování. Dalším důležitým bodem bude náhled vlastních preventivních návrhů participantů výzkumu, jak předcházet, zjistit, či postihovat SGO ve vysokoškolském prostředí.

Doplnění výzkumu o pedagogickou část má své velké opodstatnění. Dosud nebyl v Česku realizován výzkum, který by zjišťoval postoje k sexuálnímu obtěžování v prostředí vysoké školy z jejich perspektivy. Dosavadní výzkumy (Vohlídalová, 2009, Smetáčková, Pavlík, 2008) se zabývají pouze perspektivou studentů a pedagogové byli opomíjeni. Ale i jejich perspektiva je důležitá, neboť jsou součástí vysokoškolského prostředí.

Termín sexuální a genderové obtěžování je zvolen záměrně, jelikož je tím určeno nejen sexuální obtěžování, tedy obtěžování

spojené se sexuálním podtextem, ale jde o chování obtěžujícího charakteru obecně, které znevýhodňuje jedince na základě příslušnosti k pohlaví. A vzhledem k dostupným závěrům je evidentní, že studenti definují sexuální obtěžování poměrně úzce a zahrnují pod něj zejména těžší formy jako je nevíтанá sexuální pozornost a sexuální nátlak, kdy ke genderovému obtěžování zůstávají benevolentní a nepovažují ho za formu obtěžování (Vohlídalová, 2009, Smetáčková a Pavlík, 2008).

Vzhledem k přetrvávající bagatelizaci problematiky jsou jedním z klíčových cílů práce i preventivní návrhy a náhledy, jak tyto situace řešit z pohledu jednotlivých aktérů, jak studentů, tak pedagogů. Důležitost účasti pedagogů vnímám i zde velmi klíčově, neboť jejich náhled na danou problematiku a návrhy preventivních opatření by mohli pomoci i samotným pedagogům k citlivějšímu vnímání hranic mezi etickým a nežádoucím chováním vůči studentům. A snáze rozpoznat překročení hranice z obou stran.

Ve své práci bych ráda za pomoci nástrojů kvalitativního výzkumu, především pomocí polostrukturovaných rozhovorů a ohniskových skupin, poukázala nejen na konfrontaci ve vnímání SGO, ale především na pestrou škálu jednotlivých perspektiv aktérů.

2. 2. Výzkumné otázky

Hlavní výzkumné otázky

Jak participanti definují sexuálně (genderové) obtěžování? Kde vnímají hranici?

Jaké návrhy prevence participanti navrhnou k předejití situace? A pokud situace nastane, jakým způsobem doporučují postupovat dále?

Vedlejší výzkumná otázka:

Jaké mají konkrétní zkušenosti s SGO?

2. 3. Sběr dat

Data potřebná k uskutečnění svého výzkumu jsme získávala prostřednictvím polostrukturovaného rozhovoru, kdy jsme si vytvořila schéma okruhu otázek, které jsme následně pokládala buď jednotlivci, nebo skupině jednotlivců tzv. ohniskových skupin. Díky metodě ohniskových skupin je možné získat kvalitativní data pomocí interakce a debaty mezi jednotlivými účastníky rozhovoru, kdy výzkumník pokládá otázky a nechává volně asociovat skupinu participantů mezi sebou na dané téma. Důležité je, aby diskuze byla ohraničená a srozumitelná pro všechny zúčastněné. To kontroluje výzkumník (Miovský, 2006).

Rozhovor byl rozčleněn na 3 hlavní tematické celky. První celek se zaměřoval na obecnou situaci v České společnosti. Jak komunikační partneři vnímají České prostředí v souvislosti se sexuálním obtěžováním obecně. Jestli si dokáží vybavit nějaké kauzy. Otázky směřovali i na kampaň MeToo, zda zaznamenali

proběhlou konferenci o MeToo na půdě Karlovy univerzity³, jak participanti vnímají tuto kampaň, zda ji blíže sledují, jestli vnímají v každodenním životě sexismus, nebo jaký mají názor na feminismus. Snaha prvního okruhu otázek bylo vytvořit klima České společnosti, jestli Česká společnost bagatelizuje sexuální obtěžování, či násilí. Jestli je zde dostatečná debata ohledně obtěžování, násilí, sexismu a feminismu.

Druhá část rozhovoru se zaměřovala na subjektivní definici sexuální a genderového obtěžování. Jestli se někdy participant setkal s termínem genderové obtěžování a jak by ho charakterizoval. Další otázky mířily na vysokoškolské prostředí, zda se zde setkávají se sexismem, genderovými stereotypy, nebo sexuálním obtěžováním (ať přímo, či zprostředkovaně). Součástí druhého bloku otázek byly i modelové situace, které byly částečně přejaté z třetí části dotazníkového šetření metodou SEQ.

Modelové situace představovalo pět hypotetických scénářů popisujících situace, ve kterých se objevuje potenciálně problematické chování a kterým mohou studující během studia na vysoké škole čelit. Zde participanti posuzovali, zda podle nich v popsáných situacích dochází k sexuálnímu obtěžování nebo k obtěžování na základě toho, že se jedná o muže, či o

³ Vycházela jsem ze dvou dostupných článků o konferenci, které jsem stručně převyprávěla svým participantům. Zajímal mě jejich pohled konference a univerzitního prostředí

<https://www.respekt.cz/spolecnost/obetem-obtezovani-jde-jen-o-prospech-aneb-jak-se-dela-konference-o-metoo>

<https://plus.rozhlas.cz/rektor-univerzity-karlovy-branme-principy-demokracie-abychom-se-mohli-sami-sobe-6541260>

ženu (genderově motivované obtěžování). Po první ohniskové skupině byly následně doplněny další 2 modelové situace, které vyvstaly z následné diskuze mezi participantkami, které měly zkušenosti se sexuálním obtěžováním, Jejich zkušenosti se ukázaly jako nosné a důležité k pochopení toho, jak může být sexuální obtěžování nenápadné a postupně gradující.

Při modelových situacích s komunikačními partnery jsem se víc zaměřovala i na specifika vysokoškolského prostředí. Jak vnímají neformální vztahy mezi studenty a pedagogy, či navazování romantických vztahů mezi pedagogem a studentem. Dále jsme se dotazovala na běžný protiargument bagatelizující sexuální obtěžování a to, že ve vysokoškolském prostředí jsou všichni aktéři zletilí, tudíž jsou racionálně schopni odvodit důsledky svého chování a jelikož jsou všichni zúčastnění dospělí, tak k sexuálnímu obtěžování ve vysokoškolském prostředí nedochází.

Třetí a poslední část se věnovala prevenci a možnostem řešení sexuálního obtěžování ve vysokoškolském prostředí. Zde se měli participanté zamyslet nad reálnými možnostmi, jak tyto případy řešit, kdo by měl tyto případy řešit a jak by se mělo postupovat. Byla jim položena i otázka týkající se prevence, jestli je možné sexuálnímu obtěžování předcházet a jaké kroky by se podle toho měly vytvořit.

2. 4. Vzorek

Výzkumný vzorek komunikačních partnerů byl vybrán, aby pokryl celé spektrum univerzitního prostředí. Musím

zdůraznit, že vzorek oslovených a poté i vybraných studentů a studentek byl pestřejší z hlediska fakult Univerzity Palackého než vzorek vybraných pedagogů a pedagožek. Kromě Cyrilometodějské teologické fakulty, Fakulty zdravotnických věd a Fakulty tělesné kultury zde byl studeňští komunikační partneři zastoupeni z ostatních fakult Univerzity Palackého. Jedná se o Filozofickou fakultu, Lékařskou fakultu, Přírodovědeckou fakultu, Právnickou fakultu a Pedagogickou fakultu. Jak už jsem popsala výše, komunikační partneři z řad studentů a studentek byli vybíráni pomocí principu tzv. sněhové koule. Kdy úvodní pokusní fokusní skupina předala kontakty na své známé. Bohužel se mezi nimi neobjevil žádný komunikační partner z řad studentů, či studentek 3 nezahrnutých fakult. Studentská část pokryla všechny ročníky od prvního až po pátý. Dále studentská část obsahovala i rozhovory s doktorandy a doktorandkami.

Pedagogové a vedení byli primárně oslovováni k jejich příslušnosti k Filozofické fakultě, protože nebylo logisticky možné oslovit všechna vedení ostatních fakult. Proběhly i pokusy o oslovení pedagogů z jiných fakult, kdy se následně podařil získat pro rozhovor dva pedagogy z Pedagogické fakulty. Výběr a zaměření se z pedagogické části na Filozofickou fakultu se ukázal i jako klíčový pro témata, které se zaměřovala na návrhy preventivního řešení a postupů při SGO. Velmi klíčové je samotné vedení fakulty s ohledem na konkrétní pravomoci jednotlivých fakult a fakultních směrnic. Proto vzniklá a navrhovaná opatření se ve většině případů týkají Filozofické fakulty. Ale i mezi opatřeními se najdou

návrhy, které by rádo aplikovalo vedení fakulty, kterými by se mohly inspirovat i ostatní fakulty.

Celkový počet komunikačních partnerů je následovný. Do výzkumu se zapojilo 21 studentů a studentek. Pedagogů a pedagožek bylo celkem 10. Proběhly 3 ohniskové studentské skupiny, kdy jedna byla složená čistě jen ze studentek, zbylé dvě byly genderově vyváženější. Mezi komunikačními partnery z řad studentů a studentek byli i zástupci z řad LGBT+ komunity.

3. Analýza a interpretace dat

Nyní se dostáváme k části, kde budou postupně analyzována data získána během rozhovoru. Kromě zaměření se na otázky týkajících se přímo sexuálního a genderového obtěžování v prostředí vysoké školy, jsem se zaměřila i na obecnou rovinu tohoto problému v Českém prostředí. Otázky, které jsem pokládala svým komunikačním partnerům a partnerkám ohledně jejich vnímání sexismu, feminismu, kampaně MeToo a obecně celospolečenského diskurzu ohledně násilí, znásilnění bylo důležité pro dotvoření celkového obrazu, jak umíme naložit s tématem sexuálního obtěžování.

Obecně diskurz v Českém prostředí týkající se těchto témat obsahuje značné bagatelizace a zjednodušování problematik. Příkladem může být výzkum agentury Focus pro Amnesty international, které proběhly v roce 2015 a znovu v roce 2018. Průzkum se zaměřoval na to, jak Češi vnímají znásilnění a násilí na ženách. Následující fakta a zjištění nejsou nijak

pozitivní. Téměř tři pětiny dospělých v Česku si myslí, že si za znásilnění v jistých případech mohou ženy samy, protože byly vyzývavě oblečené, koketovaly, či byly opilé. Což podle expertů souvisí právě s tím, proč ženy ohlásí jen zlomek znásilnění, či násilí páchaného na nich. Stud a pocit spoluviny jim to nedovolí.

Dále podle výzkumu je žena spoluzodpovědná za znásilnění, když šla bez doprovodu sama, nebo neřekla jasné ne. Dále se také Češi ve výzkumu stavěli negativněji k ženám, o kterých se ví, že měly více sexuálních partnerů. Mýty ohledně znásilnění jsou pevně zakořeněny v české mentalitě, kdy opilost, koketnost, či rizikové situace (jít/ být někde sama) se pořád považují za spoluviny při znásilnění.

Tento postoj se ale netýká jen případů znásilnění. Češi jsou slušní a galantní, muži rádi pomůžou ženě do kabátu, podrží jí dveře, což jsou znaky slušného vychování a gentlemanství, ženy s úsměvem tuto pozornost přijímají, ale pokud muž zajde příliš daleko, za znásilnění si mohou ženy samy. Pokud se žena ohradí vůči mužskému komplimentu, který byl nevyžádaný, tak je velmi často označovaná za feministku. Pokud se žena ohradí vůči sexistickému vtipu, je také považována hned za radikální feministku, nebo osobu, která nerozumí vtipu. Což se velmi často stává. Moje komunikační partnerky mají s tímhle velmi častou zkušenost.

Této bagatelizace a zjednodušování situací, kdy žena byla znásilněná, či obtěžovaná se dopouští i samotné ženy, které tyto ženy taktéž osočují. Což se projevilo i mimo jiné projevilo

na příkladu kampaně MeToo, která se u nás začala objevovat v roce 2017. Nejen muži, ale i samotné ženy mnohdy nedokázali pochopit, jak se dotyčná žena mohla nechat obtěžovat, či toto chování dovolila.

Sexismus se odráží nejen v běžné komunikaci, ale i na vrcholných pozicích třeba české politické scény, kdy ženy političky jsou marginální skupinou (ve vrcholné politice je cca 22 % žen), kde čelí otevřeným sexistickým a sexuálními narážkám. V roce 2003 se velmi v Poslanecké sněmovně propíralo zmenšení poprsí poslankyně Petry Buzkové, která tím podle přítomných poslanců přišla o své přednosti. A tento příklad není ojedinělý. Poslanci dost často svými výroky útočí nejen na vzhled poslankyň, ale i na jejich schopnosti a zda ženy vůbec patří do vrcholné politiky.

Téma sexismu a sexuálního obtěžování se nevyhýbá ani univerzitnímu prostředí. A téma sexuálního obtěžování je pro takovou instituci velké tabu. Záměrně jsem pro své participanty a participantky vybrala dva články, které reflektovaly sexismus v univerzitním prostředí. První článek se týká vyjádření rektora Karlovy univerzity Tomáše Zimy z roku 2016, kde Zima zlehčuje sexuální obtěžování na půdě univerzity. Jeho výhrady se týkali k celé možné stupnici forem nevhodného chování, které shodil jako přecitlivělost ke galantnímu chování a komplimentům. Reálné sexuální obtěžování byla pro něho známka až dramatické situace „sex za zkoušku“ apod. Dále v rozhovoru bagatelizoval již dva vzniklé výzkumy ohledně sexuálního obtěžování ve

vysokoškolském prostředí. Druhý článek se týká symposia „Právní aspekty kampaně MeToo“, která proběhla na půdě Karlovy univerzity v roce 2018. Na konferenci odehrávající se o tomto tématu není nic závadného, problém byl ve volbě řečníku, kde přednášející velmi negativně hovořili nejen o kampani, ale o samotném sexuálním obtěžování. Radim Uzel během svého vystoupení tvrdil, že „plácát své podřízené po zadku, je normální“, nebo senátor Kubera prohlásil, že v „sexuálním harašení“ bude dále pokračovat. Sexuoložka Laura Janečková na symposium řekla, že „sex je odměna za domácí práce“ a následně pustila video kopulujících tučňáků. O právních aspektech se skoro vůbec nehovořilo.

Právě díky existenci každodenního sexismu, či existenci sexistických výroků od vysoko postavených nejen vládních činitelů, a negativní postoje vůči feminismu, je potom velmi těžké pro participanty výzkumů označit genderové obtěžování jako obtěžování. Nejen data z mého výzkumu to potvrzují, ale i v ostatních výzkumech se objevuje nejasnost ohledně tohoto chování, zda má být bráno jako obtěžování. Participantů toto chování označují sice *„ne příliš vhodné, ale pod pojem obtěžování by to nezahrnuli“*. Což třeba potvrzují i data z výzkumu Marty Vohlídalové, kde studenti a studentky považovali sexistické poznámky, urážející vtipy, nebo poznámky znevažující muže a ženy jako nejméně častou formu projevu sexuálního obtěžování.

3. 1. Obecná situace

Komunikační partneři a partnerky do značné míry vnímají potřebu společenské debaty ohledně sexismu, znásilnění, či sexuálního obtěžování. Více tuto potřebu reflektovaly ženy, protože vnímají bagatelizaci s tím spojenou více. Podle jejich názorů nedovedeme o těchto problematikách mluvit dostatečně kriticky a přímo. Participantky také více reflektovaly i sexismus ve veřejné sféře, nebo urážející komentáře od představitelů politické scény, či jiných mediálně známých osobností.

Většina participantů kampaň MeToo zaznamenala, hodnotí jí jako pozitivní, ale s důrazem, že nic se nemá přehánět. Kampaň zaznamenali jak ženy, tak skoro všichni mužští participanté. Jen malé procento mužů nevědělo, s čím je kampaň spojená, nebo co je jejím hlavním cílem.

„Kampaň MeToo, jako zaslechla jsem něco, vím, o co jde, ale nijak blíže jsem se k tomu neinformovala. Co se mě tak dotklo. Já si myslím, že naše společnost se k tomu staví negativně, berou to jako americkou propagandu, dost negativní. Já si naopak myslím, že to naopak byla dobrá kampaň. Že to naopak dost lidem pomohlo.“

Symposium o MeToo z participantů nikdo nezaznamenal. Ani z pedagogické části netušili nic o symposium. Všechny pohoršili zmínění řečníci a to, jak byla konference nevyvážená z hlediska obsahu, chyběli tam argumenty, které by konferenci vyvažovaly a nepojímaly jí tak bagatelizujícím způsobem. Participanté a participantky plácání po zadku od Radima Uzla označili za krajně nevhodné chování, který by se nejen

nadřizený neměl dopouštět, tedy pokud spolu ti dva nemají blízký vztah. Pedagogové a pedagožky necítily žádný rozpor v tom, že se tahle konference udála na půdě univerzity. nevnímali jako něco závažného, protože univerzita je svobodné místo projevu. Univerzita má dávat prostor všem. Studenti a studentky už byli více kritičtější k tomu, že univerzita zaštitila takovou konferenci. Nemyslí si, že by tenhle typ nevyvážené akce patřil na univerzitní půdu. Všichni participant i participantky na výrok rektora Zimy reagovali velmi podrážděným způsobem. Něco takové by si akademik a ke všemu rektor univerzity neměl dovolit takhle bagatelizovat sexuální obtěžování nejen v univerzitním prostředí.

Co se týče vnímání sexismu v každodenním životě, tak více jej reflektují a vnímají ženy. Velmi často participantky zmiňovali různé vtipy a narážky, které jim vadí, ale neozývají se. Spíše to berou jako zbytečnou námahu.

Muži potřebovali více podrobněji vysvětlit otázku. Napověděla jsem jim, jestli znají od Nesehnutí anticenu Sexistické prasátečko, nebo jestli v prostoru vnímají nepatřičné reklamy apod. Reklamy ze sexistického prasátečka ve většině rázně odmítli, že jsou velmi hloupé a stereotypní. Ovšem většina z nich se přiznala, že sem tam pronese nějaký nemístný vtip, nebo narážku, aniž by to byl úmysl.

Zde jsme opět s participanty řešili subjektivní pohled dotyčného. *„Někdo může sexistickéj vtip, nebo blbou narážku přijmout, jako povznést se nad tím. Jaké já se snažím tyhle věci nedělat, abych někoho neurazil a snad bych poznal míru, kdybych to*

přepískl.“ Navíc někteří komunikační partneři z řad studentů i studentek si postupně uvědomovali, že se s těmito vtípky mohou setkávat na univerzitě a setkávají. Ale víc se to podle participantů, stávalo na střední škole, kdy s tím mají zkušenosti skoro všichni, kdy měli ve třídě vyučujícího, který opakovaně dělal vtipy třeba na dívky ohledně jejich nadání na matematiku apod.

Feminismus byl vnímán participanty velmi ambivalentně. Všichni participanti a participantky se překvapivě shodli v názoru, že je potřeba zdraví směr feminismu, kdy *„Jako aby zase měli jen čistě ženský kolektiv, nebo vyhrožovali mužům, či nějak tak, nebo se fakt stavěly nadřazeně, tak to není ani dobrý, ani zdravý“*. Feminismus by měl znamenat rovnost a rovné příležitosti, ne nevládu jednoho pohlaví. Žádná z participantek, až na jednu výjimku by se nikdy neoznačila za feministku. Mluvily o tom, že by je okolí nevnímalo pozitivně. *„To by mě vnímaly jako nějakou šílenou ženskou, co se neholí, nebo je prostě divná.“* Jediná participantka výzkumu neměla a nemá problém s tím veřejně se deklarovat jako feministka. S negativními reakcemi okolí vždy počítá.

3.2. Subjektivní vnímání

Při dotazování na subjektivní definici sexuálního a genderového obtěžování se značně ukázal aspekt genderu – jak vnímají obtěžování ženy a jak muži, jaké chování patří k sexuálnímu obtěžování a co vše tam lze zařadit.

Důležitost subjektivního pohledu a genderového rozměru při zkoumání sexuálního obtěžování prokázal třeba výzkum Rotundo, Nguyen, Sackett (2001), jejichž výzkum týkající se genderových rozdílů ve vnímání obtěžování ukázal, že oproti mužům vnímají ženy větší spektrum společenského chování se sexuálním podtextem jako nepříjemné a obtěžující. Jejich studie dále odhalila, že rozdíly ve vnímání obtěžování mezi muži a ženami byly širší u chování, které zahrnovalo nepřátelské prostředí, pohrdavý postoj vůči ženám nebo nucení ke schůzce, než v případě sexuálního nátlaku a sexuálních návrhů, kde byla názorová shoda obou skupin daleko větší.

Což se potvrdilo u mých participantů taktéž. Některé participantky už za sexuální obtěžování považovaly slovní narážky a nepříjemné pohledy. Nepříjemné zvaní na schůzku, nebo drink je obtěžoval a připadlo jim to nemístné. Dost často ženy považovali o komentování vzhledu a objektivizaci jejich těla za sexuální obtěžování. Je jim nepříjemné, když na ně někdo píská na ulici, že je nazývají „kostí“, „kočičkou“, „prdelkou“ apod.

„To obtěžování je tam důležité, protože někdo proniká do vašeho soukromí bez dovolení. Já to vždy mám problém přesně definovat mužům, proto vždy uvedu příklad, aby si představili, že jsou v gay baru a nejsou gayové. A co by jim vadilo, co by ten gay udělal. A pokud by to cítil jako obtěžování, tak i žena to cítí jako obtěžování“

„Co je přes čáru? Určitě ten fyzický kontakt, ten už je nepříjemný. Ale i ty blbé vtipy, narážky, to je nepříjemné. Ale většinou je to o tom, že to přeždu, myslím si o tom své, ale přeždu to. Jako ozvat se – záleží

podle situace, jestli máš tu možnost. Já se s tím setkávám celý svůj život“

Právě slovní narážky, různé vtipy, nevhodné poznámky participantky sice vnímají, ale neví, jak se v dané situaci zachovat. Ví, že když se vůči takovým projevům ohradí, tak to jejich okolí přijme velmi negativně a dotyčný (nebo dotyční) následně toto chování bagatelizují a zesměšňují participantky, nazývají je feministkami, které nepoznají vtip, nebo jim je mužská náklonost nepříjemná, že projevu zájmu naváží.

Ale tím nechtěli participantky dávat najevo, že si mužského zájmu neváží. Naopak když je muž slušný a umí složit kompliment, tak jsou vždy mile překvapeny a ráda za to. Gentlemana rozhodně umí ocenit. *„Viš, když ten chlap to dá najevo normálně, nepokřikuje na tebe, nebo nemá divná narážky, nebo sexistický průpovídky, tak je to naopak milé. Říct přece – Slečno, vám to sluší. Je přece normální věta.“*

Ty participantky, které měly zkušenosti s nějakou formou sexuálního obtěžování, především se to týkalo zkušeností v rámci univerzitního prostředí, tak se jejich hranice a vnímání značně zostřily vůči jakýmkoliv projevům sexuálního obtěžování. Díky zkušenostem si lépe uvědomovaly hranice chování, které by jasně mohly definovat jako obtěžující a nevhodné. Lépe charakterizovaly sexuální obtěžování, resp. měly více stanovené hranice, co vnímají nepříjemně a nevhodně.

Oproti tomu převážně studentští mužští participanti definovali sexuální obtěžování až nejčastěji s nátlakem na sex. „Tak to nejspíš něco jako vyvíjení nátlaku na sex, to je sexuální obtěžování a když to ten člověk fakt nechce, tak to je ono.“

Pedagogové charakterizovali sexuální obtěžování nejen jako nucení k sex, ale obecně jako obtěžující chování, které překračuje osobní rovinu dotyčného člověka a vystavuje ho nepříjemným situacím. Pedagogická část vnímala asymetrii moci jako vodítko k posouzení a vydefinování si pojmu sexuální obtěžování.

„Je to nějaké překračování osobních hranic. /dlouhé mlčení/ Pokud se začnu k někomu chovat jinak než k ostatnímu, že hledám zatím tu výhodu, nebo nějakou prosperitu, zneužiju svoje postavení, tak to je už obtěžování, protože zakrývá svůj pravý úmysl. Kdybych já vás teď pozval na kafe, tak nebudu zakrývat svoje úmysly a vy můžete odmítnout. Nebo vystavování studenta/studentky nějakým nepříjemným situacím ve třídě, oslovování zdvořilými, nadhodnocování, nebo flirtování, když jim to není příjemné, vystavovat je trapným situacím během přednášky.“

Co se týče pojmu genderové obtěžování⁴, skoro žádný komunikační partner nedokázal přesně říct, co to pro něho znamená genderové obtěžování. Všichni tento pojem poprvé slyšeli při rozhovoru. Dokázali si ale představit, že to bude mít

^{4 4} Genderové obtěžování – narážky, vtipy, poznámky o mužích a ženách, znevýhodňování na základě pohlaví, ponižování, zesměšnění, ...

spojitost s genderem a stereotypním chování k mužům a ženám.

Participantů vůbec nevnímali, že nějaké genderové obtěžování existuje. To, že existují vtipy a narážky na pohlaví, či jejich zesměšňování nechápou jako obtěžující chování. Nebo ano chápou a v tom je ten rozpor. Na jednu stranu je to obtěžující chování, ale na druhou by to nezařadili k formám, které mají spojitost se sexuálním obtěžováním, či je pod něj vůbec nezařadili. Vnímají to jako každodenní rutinu, se kterou se setkávají. Sice to převážně ženy uráží, označují to nevhodné chování, občas ponižující, ale běžné. Někteří participantů při překročení míry se dokáží ozvat, ale jen málokdy, protože reakce okolí není vždy příjemná. Participant shodně tvrdili, že ač je jim to někdy nepříjemné a trapné, lepší je to nijak více neřešit.

„Jako chápej, Když se proti tomu vtipu ohradíš, tak budeš za blbou krávu, které se nikdo nezavděčí a nepozná srandu. To pak máš těžký. Radši to nechat být a přejít to.“

3. 3. Modelové situace

Nyní se blíže seznámíme s modelovými situacemi. Modelové situace jsou stěžejní částí celého výzkumu. Figurovaly zde pro konkrétnější podoby, jak komunikační partneři vnímají SGO v reálných situacích, zda vůbec vnímají, že by se mohlo jednat o sexuální, nebo genderové obtěžování,

zda tyto situace považují vůbec za obtěžující, či nikoliv je neshledávají obtěžujícími. Dále jsem chtěla lépe poznat nastavení jejich hranic a jak by mý komunikační partneři v těchto situacích, pokud by je shledali obtěžujícími, postupovali a jaké by bylo řešení.

Všichni komunikační partneři dostávali stejné modelové situace (studentská část a pedagogická část dostávali stejné modelové situace) se stejnými instrukcemi, které zněly následovně:⁵ *„Teď Vám budu jednotlivě podávat modelové situace. Jsou to situace, které se opravdu dějí, nejsou falešné. Chci po Vás teď, abyste mi řekl, zda jsou tyto situace pro Vás konkrétně obtěžující, jestli ano, tak proč, jestli ne, tak zase proč ne. Jaké riziko v tom spatřujete. A jak byste se v této situaci bránil. Za kým byste třeba zašel pro radu, nebo byste se svěřil, věděl byste vůbec, za kým zajít? Kdyžtak se snažte vžít do role tohoto studenta (to platilo pro pedagogickou část).“*

Dále jsem pracovala s představami asymetrie moci a autoritou, kdy jsem se dále dotazovala, na další možná rizika, když by se dotyčný student/studentka ozval/a, jestli by podle nich hrozila nějaká penalizace, zda vnímají univerzitu jako bezpečné prostředí. Dotazy týkající se vnímání autority, to, že existují (ne)přátelské vztahy na jednotlivých pracovištích (myšleno především katedry) bylo též velmi stěžejní. Zde se opravdu projevilo, která katedra je ke svým zaměstnancům a studentům vstřícná a otevřená a která bohužel nikoliv. Klima jednotlivých kateder se velmi odrazilo v samotném vnímání

⁵ Zde použiji instrukce v rodě mužském a jednotném čísle.

pomoci od druhých, či vůbec zda je bezpečné o problému mluvit na půdě vlastní katedry.

Samotné katedry jsou důležitým spojencem, nebo naopak nepřítelem oběti, nebo agresora. *„No u nás si dokážu představit, teda na té první, že kdybych měla problém, tak vím, za kým na naší katedře zajít. Určitě by mi pomohli. To se ovšem nedá říct o té druhé, tam bych vážně nevěděla, za kým tam jít. Ani, ani...víš tam nejsou tak přátelští jako na té další. Tam by to byl asi problém.“* Studenti a studentky starších ročníků a někteří pedagogové či pedagožky si mnohdy uvědomují klima své domovské katedry a jejich vzájemné vztahy a postavení na příslušné katedře. Někteří v tom vidí riziko, obávali se toho, že pokud by ten dotyčný agresor, nebo dotyčná agresorka měl/a vysoké postavení na dané katedře, bylo by daleko těžší se ubránit. *„Jako chápu, kdyby byl vysoko postavený, nebo jako chápeš autorita, tak to je těžký, to je fakt těžký. To musíš mít důkaz, jinak to neřekneš.“*

A důležitý pro rozhodování, zda by to bylo jednodušší nahlásit, či nikoliv a jaká jsou s tím spojená rizika, bylo vnímání něčí autority. Jak už jsem zmínila dříve, studenti vnímají autoritu svých vyučujících a vnímají nervnost vztahu. *„Jako kdyby to byla nějaká kapacita, víš, uznávaný na fakultě, ve svém oboru, tak to by bylo těžký. Jako on má za sebou lidi, co ho budou chránit a nebudou ho chtít dát pryč, nepolíží ho, to si myslím, že radši položí tebe.“* Studenti si velmi dobře uvědomují autoritu svých vyučujících, chápou formálnost akademického prostředí. Proto jsou i tak často nejdříve mile překvapeni jakoukoliv přátelskou a vstřícným gestem ze strany uznávané autority.

Zaměřením se na vnímání autority, či asymetrie moci, jak moc důležitá roli to při SGO hraje, se díky tomu objevil další pozoruhodný jev. Tím je nedůvěra v samotou univerzitu jako instituci. Tahle nedůvěra se neobjevila jen u studentů, ale i několik pedagogů připustilo, že určitá míra bagatelizace, nebo důležitosti dané funkce před trestem by tu existovala. *„Jako problém to vnímám, když je s tím vedoucím katedry dobrý kamarád, nebo má dobré postavení, tak chápu, že se studentky bojí to nahlásit, já bych taky nevěděla, kdybych byla znova studentka, že...no jestli bych měla tu odvalu to nahlásit, protože nechtěla bych skončit se studiem jen tak...Asi by tím pádem měly jít mimo tu katedru, jinak asi řešení není.“*

Důležité je zmínit, že riziko autority a tím následného bagatelizování, vnímali všichni komunikační partneři, jak muži, tak ženy. Ale ženy pedagožky, či studentky díky svým zkušenostem lépe popsat, jak zmíněná autorita opravdu funguje. *„Něco takové se mi stalo, když jsem zde studovala. Bylo to pro mě nepříjemný, to chování se stupňovalo, různé doteky, návrhy, ale byl to můj vedoucí diplomové práce a měl uznání. Jako tenkrát jsem to neřekla, ani bych nevěděla komu, náš tehdejší vedoucí katedry by se mi asi nejspíš vysmál, že to zveličuju. Tak jsem rychle dopsala tu práci a už se s ním víckrát nechtěla nepotkala.“*

Pro rozhovor bylo vybráno sedm modelových situací. Pět situací je součástí kvantitativního dotazníku SEQ. Následující zbylé dvě (které jsou zařazeny pod čísla 6. a 7.) byly vymyšlené díky jednomu konkrétnímu případu, kdy jedna komunikační partnerka se při pilotní ohniskové skupině více rozprávěla o

situaci na jejich katedře. Její příběh se stal inspirací pro zbylé dvě modelové situace, které v původní inspiraci chyběly a ukázaly se postupně jako nosné modelové situace a námět pro diskusi zvláště při ohniskové skupinách, protože jak uvedla sama komunikační partnerka *„takhle lehce a nevinně to začalo. Jako napadlo by tě to, že ten ženatý hajzl⁶⁷ s tebou bude chtít spát, nebo že tak, jako chápete, ne?“*

Většina modelové situací jsou psány v genderové korektní variantě kromě varianty č. 4., kdy je jasně dá gender obou rolí a není možné si vybrat. Záměrem bylo, aby komunikační partneři rozpoznali, zda v této situaci vnímají genderové obtěžování, či nikoliv:

1. Student/ka přišel/a za učitelem/kou kvůli seminární práci. Jsou v kanceláři sami. Práce leží na stole, oba sedí vedle sebe u stolu a naklánějí se nad prací. Učitel/ka hovoří, a přitom se studenta/ky letmo, ale opakovaně dotýká.
 2. Vyučující opakovaně dělá poznámky na osobní život a vzhled studujících na semináři. Například říká: „Dneska vám to sice příliš nemyslí, ale alespoň u to vypadáte dobře.“
 3. Vyučující při závěrečném hodnocení kurzu říká studentce/studentovi: „S vaší prací nejsem spokojený/á, a
-

proto zápočet nedostanete. Můžeme to ale probrat při večeři a uvidíme, co by se s tím ještě dalo dělat.“

4. Během přednášky z matematiky se přihlásí jedna studentka s tím, že potřebuje něco dovysvětlit. Přednášející blahosklonně poznamená: „Pokud látce nerozumíte, nic si z toho nedělejte. Ženy na matematiku prostě nemají buňky.“
5. Student/ka potřebuje s učitelem/kou prodiskutovat téma své diplomové práce. Podle učitele/ky to bude na delší rozhovor, a proto mají najít termín mimo konzultační hodiny. Navrhuje studentce/ovi, aby v mailu poslal/a návrh práce a několik termínů. Na stručný, formálně znějící mail učitel/ka posílá odpověď, která vyznívá neformálně, uvolněně. Obsahuje například rozloučení: "Mějte se hezky. Pracujte na diplomce, ale zase ne moc – život není jen práce :) " V pokračující emailové komunikaci je učitel/ka stále osobnější.
6. Učitel/ka požádá studenta/ku z časových důvodů (není třeba dostatek během dne, v čase konzultací, apod...) jestli by konzultace k diplomové práci nemohla proběhnout večer v nějaké restauraci. Student/ka souhlasí. Během večerní konzultace učitel/ka objedná alkohol a dolévá studentovi/studentce. Během konzultace stáčí konverzaci ke stále osobnějším tématům.

7. Učitel/učitelka často komentuje vzhled dotyčného/dotyčné studentka/studentky, když dotyčného/dotyčnou potkají na chodbě, že mu/jí to velmi sluší. Často se studentem/studentkou začne konverzaci, kde se kromě komentování vzhledu a skládání komplimentů ptá i na osobnější otázky.

Nyní si jednotlivé modelové situace rozebereme z pohledu studentů a pedagogů, popřípadě i vedení Filozofické fakulty Univerzity Palackého. Každá modelová situace bude uvedena dvěma kontrastními citacemi, na kterých se zajímavým způsobem demonstruje, jak prožitá zkušenost s SGO, nebo gender komunikačních partnerů, jsou při vnímání situací a možná následné obrany klíčové. Dále každá modelová situace bude obsahovat můj krátký komentář, kdy se pokusím vysvětlit, proč byla tahle modelová situace vybrána.

Vzhledem k širokému spektru komunikačních partnerů, co se týče věku, zkušenosti a pohlaví, jednotlivé modelové situace vyžadují pečlivější a rozsáhlejší analýzu. Neboť se v průběhu rozhovorů a samotné analýzy stále častěji objevovala genderová nerovnost mezi muži a ženami. Důležité je už na začátku této kapitoly poukázat, že mužští komunikační partneři si mnohdy byli jistí, že *„přece neexistuje žádná možnost, jak by mě mohla žena sexuálně obtěžovat“*.

Komunikační partneři z řad mužů (ať už se jednalo o studenty, či pedagogy), tak nepřipouštěli žádnou možnost, že by žena mohla být agresorem. Popřípadě studenti i vtipem situaci shrnuli, že *„kdyby byla hezká, tak možná bych tu i večeři*

zvážil. Přece jen je to lichotící, ne?“. Na druhou stranu je ale potřeba říci, že když byli požádáni, aby se vžili do situace svých kolegyně a kamarádek, tak se mnohdy shodli na tom, že si tohle nedokáží vůbec představit, ale poukazovali na to, že snad by uměli zareagovat, či se nějakým způsobem ubránit. „No, asi dokážu pochopit, že to pro ni není vůbec příjemný, ale tak nějak to říct musí, ne?“

V modelových situacích se opět ukázal, jak už to bylo zmíněno v kapitolách, která se zaměřovaly nejprve na vnímání feminismu, sexismu z pohledu mužů a žen, tak i v kapitole, které se zabývala subjektivní, objektivní definicí SGO ve vnímání mužů a žen, že muži odlišně vnímají situace, které by mohli být zařazeny do „měkkých“ forem sexuálního obtěžování, nebo spadaly pod „genderové obtěžování“, či „nevítanou sexuální pozornost“. Z předešlých kapitol víme, že fyzický kontakt vnímají muži a ženy poměrně stejně, ale co se týče méně jednoznačných, či jen verbálních, pronesených poznámek, vtipů, či gest, tak zde se právě nejvíce projevuje odlišnost ve vnímání a nastavení hranic v SGO u mužů a u žen. A modelové situace rozdíl velmi přesně dokládají.

Mezi komunikačními partnery se objevily i studentky, či pedagožky, které zažily určitou formu SGO. Jejich zkušenosti a případné řešení, jak se situacemi naložily, se velmi různí na základě jejich vlastních osobnostních rysů a kdy univerzitu navštěvovaly (resp. v jakém časovém období zde studovaly, co se týče pedagožek). Osobnostní rysy jsou myšleny následujícím kritériem, zda jsou spíše submisivní, či dominantnější povahy.

V průběhu rozhovorů a následné analýze se totiž tenhle rys ukázal jako klíčový. Submisivnější komunikační partnerky oproti více dominantním se častěji při rozhovoru dostávali do situace, kdy nebyly schopné adekvátně říct možnou obranu, nebo jak by v ideálním případě postupovaly. Většina z modelových situací pro ně při představě, že by se jim něco takového dělo, byla krajně nepříjemná, avšak jejich obrana byla nulová.

Rys submisivity⁸ spojené s menší možností se ubránit byl stejný jak pro ty komunikační partnerky, které nezažily formu SGO, tak ty, které jí zažily. Ty komunikační partnerky, které ale určitou formu SGO zažily, tak dodávaly při modelových situacích, že už nyní ví, co bylo na těch situacích špatně, že měly být více pozornější k chování tohoto typu. Velice často ale dříve tyto situace nevnímaly jako SGO, protože to braly jako milou pozornost od dotyčného pedagoga. Při následném stupňování bylo už podle jejich slov pozdě na obranou reakci. Díky prožitým zkušenostem si ale lépe nastavily své hranice pro vnímání SGO. *„Teď už vím, že to byla chyba. Měla jsem tomu dávat víc pozornosti, že to není jen tak, ale zase člověk byl rád za tento přátelštější přístup a jako nenapadne tě, že chlap, co má doma rodinu s tebou chce spát.“*

Ale abychom nevyzdvíhali jen submisivní stránku komunikačních partnerek, tak se mezi komunikačními partnerkami silně dominantní a ostré ženy, které by rozhodně

⁸ Myšleno, že komunikační partnerka není rázná, je plachá, nerada se dostává do otevřeného konfliktu a má problém se v takových situacích ozvat.

neměly problém komukoliv dát najevo svůj nesouhlas a jednoznačně říct, jak by se mělo postupovat. *„Jako jak zápočet za večeri? To jako vážně. No tak to bych mu řekla rovnou že ne. Máme nějaký zkušební a studijní plán, tím bych se ohradila.“* Ale byly v menším počtu než kolegyně, které mnohdy nevěděly a snažily se vymýšlet, jak by v takových situacích zareagovaly, nebo jak opravdu tenkrát (ne)zareagovaly.

Dalším velmi důležitým kritériem, které se ukázalo býti nosným z hlediska lepší sebeobrany při SGO byl věk a s tím spojené zkušenosti s univerzitním prostředím obecně. Jak už jsem psala dříve ohledně protiargumentu zletilosti a zralosti, tak se ukázalo, že dosažení věku 18+ nikoho automaticky neřadí mezi svéprávné a nebojácné jedince. Právě nejvíce při modelových situacích a poté i otázkách následnou sebeobranu vůči takovému chování, či návrhy preventivních kroků se věk, resp. hranice dospělosti a s tím spojená mentální vyzrálost a připravenost na reálný svět ukázala z řad většiny komunikačních partnerů jako velmi podceňovaná záležitost. Většina komunikačních partnerů vnímala první a druhé ročníky bakalářského studia za nejvíce rizikovou skupinu. *„Ti nastupující prváci, to jsou ještě děti. Jako neříkám, my jsme v jejich věku taky nebyli ještě plně dospělí, ale tohle jsou ještě telátka, když to tak řeknu. Oni absolutně netuší, jaký je to akademický prostředí, jak zlý, nepřátelský a prolezlý...myslí si, že je to krásný a všichni si budou pomáhat. Snadno naletí, neznají, kdo je, s kým kamarád, jsou velmi zranitelní.“*

Samotní komunikační partneři, kteří navštěvovali první a druhý ročník bakalářského studia při většině modelových situací těžko hledali slova, polemizovali s danou situací. Při představě, že by je někdo na univerzitní půdě mohl obtěžovat, či záměrně dostávat do nepříjemných situací, byli poněkud překvapeni. Podle jejich slov by takové chování na univerzitní půdě neočekávali. Obecně ale komunikační partneři, ať už to byli studenti, nebo studentky, kteří nezažili SGO, tak obecně měli problém pochopit vůbec podstatu toho, proč by je někdo měl z řad pedagogů na vysoké škole obtěžovat. *„Jako já si tohle nedokážu vůbec představit, že by se tohle fakt dělo. Jako věřím tomu, že se to děje, ale je to pro mě něco...no, já nevím, prostě nepochopitelnýho. Jako proč? Jako jsem fakt ráda, že u nás se tohle neděje. Jsem fat ráda za naši katedru.“*

Při modelových situacích se komunikační partneři i více rozpovídali o zkušenostech s SGO na univerzitní půdě, ať už tím, že si postupně začali vybavovat situace, které jim nebyli příjemné, či znají někoho ve svém okolí, kdo si podobnými situacemi prošel, či prochází. Vzhledem ke slíbené úplné anonymitě všech zúčastněných a jejich příběhů, či příběhů ostatních, zde vlastní prožité zážitky, či jejich známých budou upraveny, resp. z výpovědi nebude možné poznat konkrétní katedra, ročník a další indicie, které by vedli k většímu konkretizování obtěžovatele a obtěžovaného. Jediné, co bude zmíněno je daná fakulta.

1. Student/ka přišel/a za učitelem/kou kvůli seminární práci. Jsou v kanceláři sami. Práce leží na stole, oba sedí vedle sebe

u stolu a naklání se nad prací. Učitel/ka hovoří, a přitom se studenta/ky letmo, ale opakovaně dotýká.

„Já bych se bála na to upozornit přímo, ale odsedla bych si, nebo tak“

„Věřím tomu, že tohle je fakt těžký, nejsem schopný se vrátit do svých studentských let...a asi bych se jako muž ani do téhle situace nedostal, je to míň pravděpodobný, aby žena obtěžovala muže. Jako asi být student bakalářského studia tak bych to zkoušel, možná bych si odsedl dál, nebo se snažil, co nejméně chodit na ty konzultace. Ale pro mě jako pedagoga je toto známka zneužití moci.“

Cílem bylo zaměřit se na vnímání doteků, do jaké míry je možné doteky tolerovat, jaké typy doteků se dají přehlížet, zda to někdo považuje nevíтанou sexuální pozornost, což už můžu prozradit už nyní, že nikdo to nezařadil pod nevíтанou sexuální pozornost, protože si většina zapamatovala, co je genderové obtěžování a další kategorie už pro ně nebyly nosné. Úvodní situace bude o pár odstavců delší než ostatní. Lépe se na ni vysvětlují další neméně podstatné faktory.

U první modelové situace se ukázalo nejdůležitějším faktorem, jestli odpovídá muž, nebo žena. Mužští komunikační partneři měli daleko větší problém si zmíněnou situaci představit, že by se jich někdo dotýkal, konkrétně že by se jednalo o záměrné doteky. Většina jejich reakcí se týkala i toho, jaké části těla a jak dlouho dotyk trvá. Dále častěji se zaměřovali na osobnost toho, kdo se dotýká, zda nepatří mezi kontaktnější typ a má spíše problém dodržovat osobní prostor druhých osob. To se častěji objevovalo i v rozhovorech v pedagogické

části, kde nejen pedagogové, ale i pedagožky velmi často tuto situaci komentovali i z pohledu svých kolegů, nebo kolegyň, kteří mají problémy dodržovat hranice osobního prostoru druhých lidí, tenhle nešvar praktikují nevědomky. Někteří dále uvedli, že i oni konzultují relativně na těсно, kdy z hlediska prostoru pracovny občas na nějaký ten dotyk dojde, ale rozhodně tím nechtějí nic naznačovat.

Podle jejich návrhů by mohlo tyto nechtěné doteky omezit třeba pořízení separátních křesílek v pracovně. Při dotazu, jak by se mohl student/studentka zachovat a dát najevo nesouhlas, tak až na jednu výjimku, která si nepřipouštěla, že *„já si vůbec nedokážu představit, že kdybych řekla ne, nebo ta studentka by řekla ne, tak by v tom pokračoval. To není možný.“*, tak ostatní komunikační partneři a partnerky netušili, jak by se v takové situaci zachovali. Nejčastějším nápadem bylo obejítí stolu, postupně se odtahovat, neverbální komunikace, kdy všichni předpokládali, že to bude jasný signál k zastavení takového chování. Pokud by předchozí návrhy nezabraly, tak je určitě dobré to někomu říct, ovšem komu přesně, na tom se komunikační partneři a partnerky neshodli. Nejčastěji to byl vedoucí katedry, ovšem zde se postupně začal rýsovat problém, který se pak projevil a změnil u mnohých i náhled na možný postup k obraně.

Především studenti a studentky vnímali autoritu dotyčného pedagoga, či pedagožky jako velkou překážku se ozvat, že jim je to nepříjemné. Zvláště, čím je ten dotyčný/dotyčná výše postavený na daném pracovišti, tím studenti vnímají svoje

šance mizivěji. Velmi dobře si uvědomují, že existence ne/přátelských vztahů mezi členy kateder je pro ně rozhodující faktor, nejen v této situaci, ale ukázal se být velmi důležitým faktorem i v ostatních situacích. „Chápeš, jako kdyby to byl doktorand, tak zajdu třeba za tím vedoucím katedry, to si ještě myslím, že jde. Ale pokud by to byl jeho kamarád, nebo někdo, kdo má třeba už docenturu, nebo je fakt dobřej, to bych se bála. Bála bych se, že mi neuvěří, že ho podrží. To radši odejdu a budu mlčet.“ Tohle velmi dobře popsaly ty studentky, které něco podobného zažily. Jejich reakce byla spíše odsednutí, nebo obejítí stolu, nepoukázaly na to, že chování je obtěžující. Nepoukázaly na to nejčastěji z důvodu potřeby konzultace, či strachu z dotyčné osoby. I pedagogové a pedagožky si uvědomovali nerovnost postavení a rozložení moci mezi pedagogem a studentem obecně a možných problémů pro studenta, či studentku, pokud má dotyčný pedagog, či pedagožka dobré postavení, či má dobré známosti.

Myslím si, že i když se citace vztahuje k modelové situaci o dotecích, dala by se použít u všech následujících. U každé modelové situace se našli nejen ženy, ale i muži, kteří vnímali postavení na katedře potenciálních obtěžovatelů, jejich akademické zásluhy a známosti jako důležitý prvek, který ovlivňuje, zda je reálné pak chování dotyčného/dotyčné nahlásit, nebo je to riskantní pro studenta/studentku. Mužští komunikační partneři sice hovořili vždy o tom, že by se snad dokázali ozvat, či postavit se vůči takovému chování, ale když se měli vžít do situací ženy, jaké možnost má ona, tak mnohdy museli smutně konstatovat, že „No, já kdybych byl v této situaci

holkou, tak nevím, jako doufám, že bych se nějak ubránil i tak, ale fakt netuším, co by měla udělat.“

Bylo velmi zajímavé pozorovat, že muži vnímali v těchto situacích nás ženy velmi bezradně, podle nich ženy měly sníženou schopnost se bránit. A i ženy vnímali svoje „slabší pohlaví“. To, že se vnímáme jako „slabší“ než muži, má z pohledu komunikačních partnerů a partnerek větší vliv na SGO, než si dokážeme ve skutečnosti připustit. Nejvíce si uvědomovaly tyto fakty samotné komunikační partnerky v průběhu celého rozhovoru, kdy uvedly, že nejsou vedeny k tomu, aby bylo správné říkat ne a nebát se ohradit vůči nepříjemnému chování, což už bylo načrtnuto v kapitole o vnímání kampaně MeToo, sexismus, či feminismu, kde jsem se více věnovala tomu, jaké mají obecně na to názor moje komunikační partnerky, jak se jim ne/daří se vůči sexismu a obtěžování vymezovat, jaké jsou jejich zkušenosti. Pokud si dobře pamatujete, tak tam zaznívaly věty například, že *„jako ohradíš se vůči tomu vtipu a jsi za hysterku. Takže má cenu se ohradit, nebo radši mlčet a mít klid?“*, nebo další typu *„Jako nemám ráda, když na mě někdo hvízdá, nebo mě plácne, jako v té chvíli by se měl člověk ohradit, ale jaksi nevíš, co máš vlastně říct. A když řekneš třeba ne, tak se ti ještě vysměje, že jsi blbá kráva, frigidní.“* A myslím si, že je důležité si opět připomenout, že tyto situace všechny komunikační partnerky vnímaly velmi nepříjemně, obtěžovaly je.

Ovšem zároveň tam figuroval strach se vůči takovému chování ohradit, nebo strach ze zesměšnění, nebo bagatelizace

obtěžujícího chování od okolí, nebo dotyčné osoby, která vtípek mohla nadnést. Zkušenosti a debata ve veřejném prostoru o obtěžování, násilí, sexismu, bagatelizaci apod. se ukázaly být propojeny nejen s modelovými situacemi, ale následně se promítaly i do možnosti preventivních opatření, které budou součástí poslední kapitoly.

2. Vyučující opakovaně dělá poznámky na osobní život a vzhled studujících na semináři. Například říká: „Dneska vám to sice příliš nemyslí, ale alespoň u to vypadáte dobře.“

„Tohle velmi uráží tvoji inteligenci. Tady to shazování, že na něco nemáš, nebo že jsi blbá, bolí víc, než nějaká pitomá narážka na tvůj zadek.“

Jako mně to přijde v pohodě, jako jsou to jen blbý kecý, ale rozhodně bych se z toho nehroutil. Trauma bych z toho neměl.“

Zde jsem nejvíce cílila, zda komunikační partneři, či partnerky rozpoznají situaci jako genderové, nebo sexuální obtěžování.

Studenti muži vnímali převážně tuto situaci, resp. kontext věty jako méně urážející než ženy studentky. Studenti dost často vnímali, že je to sice urážlivé, ale je tam i ta pochvala. Až na jednoho studenta, který to vnímal sexisticky a považoval to za obtěžování, tak ostatní situaci nevnímali jako obtěžující chování, resp. by to nezařadili ani pod genderové, či sexuální

obtěžování, ale vnímali ji jako nevhodné chování, které by si vyučující neměl ke studentům z hlediska profesionality dovolit. Považovali to „za blbé kecy, které je nejlépe přejít“.

Dále se studenti shodli na tom, že vnímají rozdíl mezi tím, když je věta použita vůči konkrétní osobě, nebo je se vztahuje ke kolektivu. Pokud se vztahuje ke kolektivu, nejlepší obrana je smích. Pokud by se jednalo o častější vtípky, či urážky kolektivu, tak byl vysloven názor, že v jednotě je síla a prakticky celý kolektiv by si měl jít stěžovat. Pokud by vypozerovali, že se situace vztahuje ke konkrétním osobám, kterým je to zjevně nepříjemné, tvrdili, že by dokázali pomoci. Rys jedinec x kolektiv vnímali i studentky. Pokud by to bylo pronášeno v kolektivu, bylo by to spíše k zasmání. Ovšem kdyby se jednalo o konkrétní osobu, tak už v tom taktéž spatřují riziko obtěžování, nebo spíše nevhodného chování. Ale málokteré studentka během rozhovoru odpověděla, že by ohradila a dala svůj nesouhlas přímo v té chvíli, pokud by se to týkalo jí samotné nebo kamarádky. Jen 2 studentky si byly jisté, že by dokázaly včas reagovat.

Nejlepšími variantami byl buď opět neřešit a ignorovat je, nebo získat podporu ostatních. Podpora ostatních má i další význam – zda dotyčná nemá pocit, že by mohla přehánět a mít falešný pocit, že se k ní chová jinak než k ostatním. Potřebuje mít jistotu, že nemá zkreslený úsudek a její okolí to jako nevhodné a osobní vnímá též. 3 studentky to vnímali vyloženě jako sexismus a obtěžování, znevažování jejich inteligence, ale opět nebylo jasné, zda to vnímají spíše jako genderové, nebo

sexuální. Přikláněly se více k tomu genderovému, ale vzhledem k druhé části věty to už lehce hraničilo ze sexuálním. Jen jedna studentka to striktně označila za genderové obtěžování, kdy poukázala na to, že *„jako to že mi někdo komentuje zadek, ještě přejdu, uráží tě to, to jo. Ale narážky na moji inteligenci, tak to hodně zabolí.“* Některé studentky přišli s nápadem, který se reprodukoval částečně s menšími obměnami i v dalších modelových situacích, a to je pomoc muže. *„No, tady by pomohlo, kdyby se ozval chlap, že to není vhodné, nebo to nebylo úplně profesionální. To by pak mohlo takový hlášky odbourat?“* Dále se všichni studenti shodli, že něco podobného častěji slychávali při studium na střední škole. Ale i ve vysokoškolském prostředí se s tím setkávají.

Co se týče pedagogické části, tak až na 2 výjimky, které se situací polemizovali, drtivě odsoudili jako nevhodné chování, které si pedagog nemůže vůči studentům dovolit. Studenti byli více benevolentní než pedagogové. 2 pedagogové muži zde polemizovali o možnosti říct to jako nadnesený vtip, ale uznali, že je to tenký led. Mnohem jednodušší si je takové poznámky odpouštět. Shodli se, že je potřeba se vůči takovému chování ohradit, mělo by se dát najevo, že pedagog překročil hranici. I zde pedagogové ovšem vnímali nerovné postavení mezi studenty a pedagogy, proto dost často připouštěli, že sebeobrana je velmi stížená postavením a mocí. Obávali se, že by byla zbytečná.

Při analyzování druhé modelové situace jsem si porovnala odpovědi a názory komunikačních partnerů a partnerek, jaký je

nejlepší způsob se vyhradit vůči druhé situaci s názory a odpověďmi z části, kde jsme řešili obecné povědomí o obtěžování, vnímání sexismu, feminismu apod. Pokud si vzpomínáte, tak jeden z názorů byl, že je potřeba „mindset“ naší České společnosti přenastavit, aby si lidé více uvědomovali, že plácání po zadku, či pronesení sexistického vtipu, nebo poznámky, někoho urazit na základě pohlaví, byť je to myšleno vtipem není společensky vhodné a mohlo by to opravdu někoho urazit. Ale když se zaměříte na odpovědi ze studentské části, či pedagogické, která sice nabádá k obraně, ale zároveň to vnímá zbytečně.

3. Vyučující při závěrečném hodnocení kurzu říká studentce/studentovi: „S vaší prací nejsem spokojený/á, a proto zápočet nedostanete. Můžeme to ale probrat při večeri a uvidíme, co by se s tím ještě dalo dělat.“

„To už není sexuální obtěžování, ale vyhrožování, a zneužití té své moci. Jako zápočet se neuděluje jen tak, nemůže ho jen pro nic nedat a chtít za to večeri. Na to jsou pravidla, jak se (ne)uděluje zápočet...Jako tenkrát této situaci jsem si to nenechala líbit. Jako bylo mi jasné, že tohle zkouší asi na víc z nás, tak jsme se potom našly a spojily a šly jsme to řešit. A naštěstí jsme to vyřešily. Ale tohle bude velký problém pro ten bakalářský stupeň, to jsou ještě takový děti, který se budou fakt bát.“

„Nepřijatelné. Nevím, proč bych měl jít se svým studentem na večeri a navíc, ještě ta fráze – uvidíme, co se s tím dá dělat, tak to implikuje to, že když na tu večeri půjde, tak možná ten zápočet i dostane, ani nemá jistotu. A přiznám se, že být v pozici studenta, tak nevím, jak na toto reagovat...“

Třetí modelová situace se zdála být velmi jasná co se týče záměru vyučujícího. Očekávala jsem, že bagatelizace bude minimální. Proto jsem se zaměřila především na tipy vedoucí ke zvládnutí situace.

Při této situaci všichni komunikační partneři a partnerky vnímali jasné sexuální obtěžování. Podle nich to už hraničilo s vydíráním a vyhrožováním. Nikdo nepochyboval o tom, že by se tohle chování mělo nahlásit a řešit. Bylo to vnímáno jako zneužití svého postavení a moci ke studentům. Ovšem aspekt moci a autorita se opět ukázaly jako jedna z mnohých překážek. Problém byl ale komu a jak to nahlásit. I když situace vzbuzovala velké rozhořčení, tak studenti a studentky při rozhovoru zvažovaly svá pro a proti.

Nejvíce měli strach z nedoděláním svého studia, buď na základě odmítnutí večere, nebo naopak na základě toho řešení situace. *“Jako je to obtěžování. Navíc tě to dostává do nekomfortní situace. Co máš dělat? Jako rozum ti říká nejít, že se naučíš na druhý termín, ale co když to pak zase nedáš, nebo kvůli tomu skončíš. Nebo si tím zavřeš dveře pro další spolupráci? Já vím, že je správné to říct, ale na druhou stranu fakt nevím, co bych dělala...Já bych asi šla, ale s vědomím, že mám nastavené ty hranice“* Většina komunikačních partnerů ze studentské části by tohle rozhodně řešila.

Problém nastává, s kým situaci řešit. Byl návrh ohledně dobrých kamarádů a spolužáků, svěřit se jim nejdříve a vymyslet další postup, protože bude problém s obhajobou, jestli takový návrh vůbec zazněl. A zároveň i zjistit, jestli tento návrh nedostal i někdo jiný. Nastala další komplikace. Pokud máte důvěru ve vedení katedry, můžete požádat o pomoc tam. Dále byl návrh i pokus o kontakt na garanta předmětu, tedy pokud obtěžovatel není zároveň garantem, nebo obtěžovatel není přímo vedoucím katedry. Pokud bohužel nemáte důvěru ve vedení, máte možnost jít za pedagogem, pedagožkou, které nejvíce věříte na dané katedře. Důležitost oznámení studenti, či studentky by volili i z obavy, že by to jen u pozvání nemuselo skončit.

Komunikační partneři z řad prvních ročníků, ať šlo o studenty, či studentky opravdu nevěděli, jak se situaci naložit. *„Já bych měl fakt strach. Jsi zde první semestr a teď tohle, jako asi bych nešel, ale měl bych strach, co z toho bude.“* Dvě komunikační partnerky by použily výmluvu přítele, protože by nevěděly, jak si sami v tu chvíli pomoci. *„Já bych se vymluvila, že by se to přítelovi asi nelíbilo. To většinou zabere, když se o tom zmíníš.“* Při detailnější analýze konkrétního kroku strategie jsem si vzpomněla na knihu Simon de Beauvoir Druhé pohlaví, kde hlavní myšlenkou celé knihy je vykonstruovaný vztah mezi mužem a ženou, kdy žena je určovaná vztahem k muži. Muž lze existovat bez vztahu k ženě, ale žena bez vztahu k muži svoji existenci ztrácí. A právě potřeba se bránit, byť imaginárním přítelem je určitou ukázkou ženské pasivity a myšlenky, že se jako žena nemůžete bránit. Sami participantky

mi potom sdělily, že je „trapná“ výmluva s přítelem, ale bohužel netušily, jakým dalším způsobem by se mohly se situace dostat.

Pedagogové a pedagožky to vnímali taktéž za hranou pravomoci pedagoga. Jasně definovali potřebu to nahlásit a ozvat se. Ale postupně se většina dostala do stejné smyčky jako studenti. Zvláště i tím, že se jim teď určité situace po jejich životních zkušenostech hodnotí snadněji než v mládí. *„Mně se to teď hodnotí špatně, už mám za sebou určité zkušenosti. Ale v těch 20+ nevím, jak bych se zachovala. Já bych se snažila z toho vymluvit. Mně se stalo něco obdobného, při konzultacích na kvalifikační práci na mě můj vedoucí pořád chytal, dotýkal se mě, mně se to hrubě nelíbilo... Tady je ten problém, že pokud se v té situaci neozvou hromadně a nestěžují si, tak se s tím nic moc neudělá. Někteří kolegové třeba i vědí o tom dotyčném, že dělá něco špatně, ale nijak to neřeší. Což je špatně. Nemluví o tom vůbec.“*

A proto je velmi důležité připomenout vliv spočívající v ne/přátelskosti jednotlivých kateder. Tam, kde nejen pedagogové a pedagožky vnímají přátelské a vstřícné prostředí, tam taktéž vnímají menší bagatelizaci a očekávají, že by se problém řešil. Ke stejnému závěru se stavějí i ti studenti, či studentky, které vnímají svoje katedry jako příjemné a přátelské prostředí.

4. Během přednášky z matematiky se přihlásí jedna studentka s tím, že potřebuje něco dovysvětlit. Přednášející blahosklonně poznamená: „Pokud látce nerozumíte, nic si z toho nedělejte. Ženy na matematiku prostě nemají buňky.“

Já si v těchto situacích vždy pomyslím, že je to debil.“

„Tak to je nevhodný. Tohle demotivuje studenty, to se prostě nedělá. Tyhle urážky fakt ne. Jako kdyby byl fakt hnusný, tak kolektivně si jít stěžovat, ale pokud jsem to jen já, tak bych to neřešil.“

Čtvrtá modelová situace měla být důkazem genderového obtěžování. Zda ji byla i pro komunikační partnery a partnerky, se dozvíte níže. Moje doplňující otázka se týkala, zda má tohle stereotypní uvažování pořád místo ve školství. A analýza byla velmi krátká, poněvadž zde zazněl skoro totožný a rychlý soud.

Všechny komunikační partnerky tohle vnímaly velmi urážlivě, samostatně hned *poukázaly* na genderové obtěžování. Jedna z komunikačních partnerek uvedla, že *„konečně pochopila na této větě, co je genderové obtěžování, co si má pod tím představit.“* Velmi zajímavé bylo, že nejen ženy, ale i muži tohle vnímali velmi negativně a nepatřičně, co do školství nepatří. Muži ve čtyřech případech hned uvedli, že se jedná o genderové obtěžování, ostatní situaci nezařadili pod genderové obtěžování, ale vnímali jí dost negativně. Zajímavé je, že jedna z modelových situací se víceméně zabývala tím, že sice vám to dnes nemyslí, alespoň u toho vypadáte dobře. Je pravda, že tam

nebylo striktně uvedeno, o koho se jedná, tak možná díky tomu bylo vnímání o něco méně radikálnější a bralo se to převážně z mužské části jako „blbý kec“. Ovšem tady už to blbý kec, kterého si nemáte všímat, rozhodně není.

Muži a ženy zde velmi podobně argumentovali, že *„tyhle stereotypy sem prostě nepatří. Nevidím to jako vhodné, není tam ten důvod, že i když je někdo žena, tak neumí řídit. Vyučující by se měl těmto stereotypům vyhýbat. I přesto, že má nějakou statistickou, či osobní zkušenost, tak tohle by říkat neměl.“* A vnímají jako velmi důležité se vůči reprodukci zmíněných stereotypů ozvat, ale jak konkrétně, to už přesně neuvedli. Opět by bylo dobré si pomoci kolektivně, nebo kdyby se ozval muž a ohradil se on, to by mohlo pomoci.

5. Student/ka potřebuje s učitelem/kou prodiskutovat téma své diplomové práce. Podle učitele/ky to bude na delší rozhovor, a proto mají najít termín mimo konzultační hodiny. Navrhuje studentce/ovi, aby v mailu poslal/a návrh práce a několik termínů. Na stručný, formálně znějící mail učitel/ka posílá odpověď, která vyznívá neformálně, uvolněně. Obsahuje například rozloučení: "Mějte se hezky. Pracujte na diplomce, ale zase ne moc – život není jen práce :) " V pokračující emailové komunikaci je učitel/ka stále osobnější.

„Mějte se hezky nevnímám jako obtěžování. Tohle je těžký. Jako s tou osobní rovinou je to naopak milé, je to přátelský způsob, tohle je lidské. Ale ta osobní rovina, záleží, kam by to směřovalo. Podle toho bych to vnímala jako obtěžující. Jako mně se teď ty situace vnímají jinak než

před pár lety, protože už teď vidím ten podtext, ale dřív jsem to tam neviděla, brala jsem to jako přátelské gesto.“

„Pokud by to nešlo za ty osobní otázky, nebo moc osobní, tak je ta za mě v pohodě. Protože máme vyučující, se kterými si tykáme a je to v pohodě.“

V páté modelové situaci se pozornost zaměřovala na míru přátelskosti, či do jaké míry může být pedagog osobní vůči studentovi. Mezi doplňkové otázky zaznělo, jak vnímají navazování přátelských vztahů, či možnost tykat svému vyučujícímu.

Tato situace byla poměrně jasně vydefinovaná a vyřešená účastníky výzkumu. Téměř většina z nich nemá problém s přátelštějším vztahem, či tónem, nebo tykáním od svého třeba vedoucího diplomové práce. Naopak to berou jako polidštění. Pokud si chtěli, nebo chtějí komunikační partneři, či partnerky zachovat formálnější odstup, či nejsou příznivci tykání a neformálních vztahů na jejich domovské katedře, tak nečinilo by jim problém to navrhnout svému vyučujícímu, neměli by pocit, že by jim nevyhověl. Co se týče osobnější konverzace, to už komunikační partneři a partnerky zbystrili. Zde byl nejčastější argument, jak moc by to osobní otázky byli, čeho by se konkrétně týkali a zda by jim tyto otázky byli nepříjemné. Vše by záleželo na konkrétních hranicích každého komunikačního partnera.

Když jsem napsala výše téměř většina, tak zde do kontrastu musím dát komunikační partnerky, které zažily SGO. A všechny se shodly na tom, že to podobnými, stále méně formálními a více osobními drobnostmi začalo. *„Mějte se hezky nevnímám jako obtěžování. Tohle je těžký. Jako bez té osobní roviny je to naopak milé, je to přátelský způsob, tohle je lidské. Ale ta osobní rovina, záleží, kam by to směřovalo. Podle toho bych to vnímala jako obtěžující. Jako mně se teď ty situace vnímají jinak než před pár lety, protože už teď vidíš, nebo vnímáš už ten podtext, ale dřív jsem to tam neviděla, brala jsem to jako přátelské gesto.“* Komunikační partnerky by po zkušenostech z minulých let viděly jisté riziko a pokusy o navázání jiného než formální, nebo přátelského vztahu. Chápou prolínání dvou vrstev. Jedna je opravdu čistě přátelská a nezávadná, vyučující chce být přátelský, což studenti velmi rádi přijímají. Ta druhá je, že *„by tě nejraději svlík už v té pracovně.“* A proto je důležité se zaměřit na kontext a řeč těla daného vyučujícího. Zda nepřekračuje mnou vytyčenou hranici.

Samotní pedagogové též nevnímají něco špatného na frázi *„Mějte se hezky“*, nebo na smajlíky ve zprávě. *„Hranice, co je vstřícné, slušné a co je zahranou, to je těžko definovatelné, já třeba jsem ke studentům přátelská. Je to asi na studentovi, studentce, že chce tu formální rovinu.“*

6. Učitel/ka požádá studenta/ku z časových důvodů (není třeba dostatek během dne, v čase konzultací, apod...) jestli by konzultace k diplomové práci nemohla proběhnout večer v nějaké restauraci. Studen/ka souhlasí. Během večerní

konzultace učitel/ka objedná alkohol a dolévá studentovi/studentce. Během konzultace stáčejí konverzaci ke stále osobnějším tématům.

„No. Tohle znám. Jako ty výmluvy byly v tom, že nemá prostě čas, ale večer čas má, tak jestli teda můžeme jít to probrat večer. Ale k té konzultaci jsme se dostali tak na 10 minut. Pak jsme řešili různé věci.“

„Je to problém. Já bych to osobně neudělal. Sice konzultace během dne mimo fakultu se děly, ale stáčet konverzaci během konzultace je problematické a je to chybné ze strany učitele. A na rovinu říkám, kdybych chtěl jít s nějakou studentkou na večeri, tak bych jí to řekl, aby to věděla. A využít záminku konzultace večer k tomu, aby proběhla večere, tak v tom vidím problém. A nedoporučuji vůbec konzultace mimo areál univerzity.“

Nyní dostáváme se k posledním dvěma modelovým situacím, které vznikly díky osobnímu příběhu jedné z komunikačních partnerek. Komunikační partnerka nejdřív byla velmi ráda, že dostane vůbec příležitost konzultovat a večerní hodiny jí vůbec nevadili. Zároveň to brala i jako přátelské gesto. Nemyslela si, že by tam bylo nějaké riziko. Ovšem brzy pochopila, jak se věci mají a co bude následovat po jedné takové konzultaci dále, protože téma se neřešilo vůbec, otázky a nabídky byly stále osobnější, a stále víc se dostávala do pasti. U této modelové situace jsem se zaměřila mimo jiné na konzultace mimo univerzitní půdu, kdyby místo večerní

restaurace byla odpolední kavárna a zda je přijatelné mít konzultaci večer.

Pedagogická část byla při této modelové situaci velmi striktní. Neexistuje žádný důvod, aby konzultace neproběhla během dne a na půdě univerzity. Objevila se tu myšlenka, do jaké míry jsou samotní studenti informováni, kde a za jakých podmínek by měla probíhat konzultace, resp. jaká mají práva a povinnosti studenti. Kavárnu tak striktně nevnímali, ale pořád zastávali názor, že konzultace by měla proběhnout během dne a na půdě univerzity.

Studenti a studentky byli opět o něco více benevolentnější v tomhle ohledu. Při večerní konzultaci zbystrili, ale většina z nich by v tom problému neviděla. Resp. by na první večerní konzultaci by někteří a převážně studenti přišli, ale rozhodně by nepili alkohol. Dokonce i vtipkovali, že pokud by to byla hezká vyučující, tak by přišli rádi. Pokud se měli studenti vžít do situace studentek, už vnímali vyšší riziko, že nejde úplně o konzultaci. Velká část studentek by raději na tu konzultaci nešlo, a kdyby přece jen šly, tak by rozhodně nepily a snažily by se neustále stáčet téma hovoru k tématu práce. Pokud by se při první konzultaci nedostalo více na téma práce, tak byly ochotny dát ještě druhou šanci. Tenhle postup by zvolili i studenti, že by dali kdyžtak dvě šance. Pak už by nepřišli.

Důležité je upozornit, že nikdo ze studentů se nepozastavil nad tím, zda vyučující může navrhnout konzultaci večer. Sice jim to přišlo divné, ale k dané situaci se většinou stavěli, že by jim to podezřelé z počátku nepřišlo. A také ve většině případů

se zmínili, že si nemyslí, že by se do podobné situace někdy mohli dostat.

Ve výsledku 3 komunikační partnerky podobnou situaci řešilo. Průběh byl velmi podobný. V podstatě jádrem problému bylo málo času a prostoru konzultovat přes den a na univerzitě, proto byl zvolen záměrně čas večer v restauraci. Situaci z počátku nevnímaly jinak negativně. Nevnímaly riziko. Naopak to vnímaly jako vstřícný krok. *„Ale zase je to o tom, že ti projevuje přízeň, on je tak busy, on nemá čas, ale teď si na mě čas udělal. Tohle může být lichotka pro tu holku. Ale oni cíleně cílí na ty lidi, o kom ví, kdo ten čas má, nebo nemá přítele, protože oni ví, s kým můžou ten čas večer strávit. A ten student jim nemá poprvé a podruhé říct ne. A ty vidíš, že oni jsou na té katedře vytiženi, takže to chápeš, že třeba ještě pracují i večer. Ale je zase super mít tyto neformální vztahy s vyučujícími, jít s nimi na pivo, jako můžeme jít večer ven na pivo. Ale u těch prváků a druháků je to problém, ti ještě nemají titul, ti se v tom ještě nevyznají, kdo a jak co má v úmyslu.“* Kombinace naivity, posíleným pocitem výjimečnosti se komunikační partnerky postupně dostaly do nepříjemných situacích, ze kterých se složitě dostávali zpět. Jediné řešení bylo to nahlásit, což později 2 z nich udělaly. Příjemné to nebylo. Poslední komunikační partnerka měla štěstí. Našel se jiný objekt zájmu.

Ohledně návrhů, jak se v této situaci zachovat byla nejčastější rada, buď tam nejít, nebo si nenechat nalévat alkohol a snažit se neustále k tématu práce. A pokud je ta nabídka pakovaná, tak nahlásit. Dobrý nápad byl i vzít si účet a říct

číšníkoví, ať si váš stůl zapamatuje pro pozdější svědectví, pokud na tu večerní konzultaci musíte, nebo přeci jen půjdete.

7. Učitel/učitelka často komentuje vzhled dotyčného/dotyčné studentka/studentky, když dotyčného/dotyčnou potkají na chodbě, že mu/jí to velmi sluší. Často se studentem/studentkou začne konverzaci, kde se kromě komentování vzhledu a skládání komplimentů ptá i na osobnější otázky.

To není jen tak. Jako rozezněj mezi tím přátelské gesto a že tě vážně chce dostat do postele. Ty jako student rád přijímáš komplimenty, jsi rád, že si tě někdo všímá. No a pak se to začne zvrátovat. Tohle je velká past na ty proáky především.“

„Pokud máme spolu přátelský vztah, tak si k nim můžu dovolit více, pochválím kabát lidem, se kterými mám jasně vydefinovaný vztah a hranice, kdy znám, jak na to budou reagovat. A jako student bych to asi neřešil, nebo bych na to nevěděl, jak reagovat. Asi bych to přešel. Kdyby to bylo jen u těch komplimentů.“

Poslední modelová situace taktéž vychází z reálné zkušenosti komunikační partnerky. A zajímavé bylo, že se to netýkalo ve výsledku pouze její osoby. Našly se další komunikační partnerky s podobnou zkušeností. Doplnující otázky se týkaly možnosti komplimentů vyučujícího vůči studentovi.

Studenti obecně tuto situaci nevnímali jako obtěžující. Přiznávali, že osobnější otázky mohou být i to, co budete dělat o víkendu, nebo běžný hovor na chodbě katedry. Dost zde záleželo, jak se samotná studenti v situaci cítí. Pokud nekomfortně, pravděpodobně by to dali najevo. Jak studenti, tak studentky. Jen pár studentek se spíše přiklánělo k variantě raději nic neříkat. A komplimenty, nebo přátelský hovor většinou taktéž nevadil.

Komunikační partnerka, jež inspirovala samotnou modelovou situaci, uvedla, že z počátku jej vnímala jako příjemné a milé gesto. Druhá komunikační partnerka uvedla, že *„jako kdybych byla fakt čerstvá studentka, tak by mi to polichotilo, jako brala bych to jako zájem, vnímala bych to od nich velmi přátelský. Oni jsou kapacita, že tě berou. Ale nenapadne tě, že tě vlastně chce dostat do postele. Jako nehledala bych tom něco víc, v tu chvíli si to nepřipustíš.“* Můžeme tu vidět opětovný důraz na riziko věku a naivity vůči univerzitnímu prostředí. Navíc komunikační partnerky při popisování zážitků s SGO začínaly slovy, že by je nikdy nenapadlo, kam až se to dostalo.

Samotní pedagogové vnímají možnost komplimentu, nebo pochvaly ze dvou perspektiv. První je velice striktní, že komplimenty a pochvaly nepatří na akademickou půdu. Chválit by se mělo jen za studijní výsledky, ne za sladěné oblečení. Jeden pedagog muž se vyjádřil, že *„pochvaly a komplimenty jsou náběhem na sexuální obtěžování.“* Další pedagog v tom vnímá i riziko, že by si to mohlo studentky brát více osobněji, než by to bylo myšleno. Naopak většinou pedagožky

možnost pochvaly, či komplimentu vítaly. Ovšem osobní otázky, nebo nějaké vyzvídání už přijatelné nejsou. *„Já třeba nemám problém říct své studentce, či studentovi říct, že jí/mu to sluší bez postranních úmyslu, protože mám pocit, že všeobecně zde jsou škarohlídové na ulici, mračíme se na sebe, což v zahraničí, když vysvitne slunko, tak se na sebe lidé usmívají a hned je to příjemnější, pochválí vás. A on ten pedagog by měl být i psychologem trochu, protože potkáte na chodbě studenta, studentku, který se nachází zrovna v nějaký blbým období, může mu to pomoci, zvednout náladu. Ale jakmile to přejde na ty osobní věci, nějaké vyzvídání, tak to ne.“*

3.3.1. Shrnutí:

Ráda bych v závěru zanechala ještě pár důležitých odstavců, které přirozeně vyplynuly během rozhovorů a na které je potřeba se ještě blíže podívat

Jako první je zde samotná (ne)závažnost zmiňovaných situací. Tuhle myšlenku velmi ukázkovým způsobem shrnula jedna pedagožka během rozhovoru, které začala situace skládat dohromady a tvořit z nich jakýsi obrazec. Sami o sobě totiž situace (kromě zmíněných, kdy se explicitně zve na večeri, kdy všem zúčastněným výzkumu bylo jasné, že tahle situace je zahranou), mohou a nemusí být vůbec obtěžováním.

Nejde jen o kontext a osobní vnímání, ale i zkoušení hranic, kdy si dotyčný, či dotyčná může jednotlivými situacemi testovat studenta, či studentku, aby následně podle reakcí věděli, jak moc je student/ka poddajný. Sami o sobě tyto situace

nejsou ve velké části závažné, ale jejich kombinace už závažná být může a může být známkou obtěžování, jak sexuálního, tak genderového.

Ovšem nejen studenti, ale i pedagogové připisují specifičnosti vysokoškolského prostředí význam při chápání konkrétních modelových situací. *„Jako kdyby se mi tohle stalo někde na ulici, nebo v restauraci, tak toho chlapa odpálkuju, nebo mu řeknu, že se mi jeho chování nelíbí. Ale tady seš níž, jak chceš říct, že něco neuděláš?“* Právě aspekt nerovného vztahu, kde se tyhle modelové situace dějí, v hierarchickém prostředí univerzitní půdy svazuje studenty a studentky k podřízenějším rolím, kdy si nemohou jen tak dovolit adekvátní reakci, kterou by použili v běžném životě.

Pro většinu studentů, či studentek je projevením náklonosti, přízně, či více lidského přístupu v komunikaci velmi příjemné a necítí se býti jen anonymním studentem č. 42, už jen nabídka tykání je chápán od většiny studentů a studentek jako velmi vstřícný krok. Což může být samozřejmě i pastí, jak uvedly studentky, které sexuální obtěžování zažily. Kdy i ony zmíněné situace z počátku vnímaly jako vstřícné gesto. *„To je takový to, že si tě všimne a ty máš pocit, že seš asi chytrá, nebo šikovná, že můžeš něco dokázat. A nakonec se stane tohle“* Z počátku netušily, že tento a další vstřícný krok byl záměrnou pastí. Až postupně při rekapitulaci všech situací a náznaků si uvědomily pravou příčinu zájmu.

Dále se projevil jako výrazný faktor citlivosti na posuzování hranic za jde o sexuální obtěžování věk. Mladší studenti a

studentky (převážně bakalářského stupně) by byli více ochotní tolerovat případné obtěžování, protože zatím mají malé znalosti ohledně univerzity, fakulty a mezilidských vztahů na daném pracovišti. Což prokazují i jiné výzkumy (Cummings, Armenta 2002, Uggen, Blackstone 2004). Navíc si mladší studenti a studentky nedovedou představit, že by je vyučující takovému chování vystavil.

Během rozhovorů jsem se komunikačních partnerů a partnerek dotazovala i na nejčastější protiargument, který vyvrací, že k sexuálnímu obtěžování dochází ve vysokoškolském prostředí. Protiargument pracuje s tím, že v prostředí vysoké školy jsou všichni aktéři zletilí a dokáží posoudit chování, které ne nehodné, či neetické. Z toho vyplývá, že i případný vztah dvou osob ve vysokoškolském prostředí není vztah determinovaný mocenskou asymetrií. Což vyvraceli nejen můj partcipanti a partcipantky, ale vyvrací tento protiargument i ostatní výzkumy. Studenti a vyučují vlivem mocenské asymetrie a dané hierarchie univerzit si opravdu nejsou rovni. Existuje mezi nimi formální vztah, kdy studující je podřízený a formálně závislý na vyučujícím, což je stanovené ve studijních pravidlech. I když studující a vyučující jsou zletilí, asymetrie moci a jasně daná pravidla určuje jejich místa, tudíž podle partcipantů a partcipantek *„je vždy vyučují ten, kdo nese zodpovědnost za překročení profesních hranic, či toho, že se dopustí nevhodného chování, které je v rozporu s etickým kodexem a studijních povinností.“* Studenti a pedagogové jsou si vědomi asymetrie moci mezi sebou. Vztah mezi vyučujícími a studujícími na vysokých školách je výrazně mocensky zatížen,

jelikož každá skupina zde zastává zcela odlišnou roli (Dziech, Weiner, 1990).

I tak se většina pedagogové a studentů neřídili na neformální akce, či nabídku tykání jako něco zásadní, co by mělo porušovat pravidla. Naopak většina studentů tykání rádo přijímá, je to pro ně projev větší rovnocennosti na pracovišti. Ovšem vše má mít své pevně dané hranice, které by se neměly překračovat. Pedagog by si měl být vědom svého postavení a nezneužívat svoji moc nad rámec svých povinností. Mezi pedagogy a studenty se objevili i ti, kteří neformální akce a tykání nedoporučují, mohlo by to vést k závažnějším situacím a následným komplikacím.

Pokud by byl navázán dobrovolný romantický vztah, tak to většině participantům nevnímá negativně, pokud budou dodržena určitá striktní pravidla. Protože nikdo z participantů by nerad zakazoval i tyto vztahy v rámci univerzity, neboť jak studenti, tak pedagogové přiznávali, že pokud je ten dotyčný atraktivní, mohl by být navázán i vztah. Mužští participanté z řad pedagogů k tomu dodali, že pokud by se jim nějaká studentka líbila, sympatie by byly vzájemné, bylo by vhodnější, kdyby studentka udělala první krok k seznámení sama. Nebylo by to tak zatížené asymetrií mocí. Ovšem musí být důrazně vykomunikován střet zájmů na daném pracovišti, kdy dotyčný pedagog nemůže vést třeba studentovi kvalifikační práci, či při zkoušení musí sedět vždy přisedící, aby se zamezilo třeba nadhodnocování dotyčného studenta. Participanté při rozhovorech nadnesli, že pokud by mezi sebou měli takové

studenta, či pedagoga, kteří by svůj vztah tajili, nebylo by jim to příjemné. Studenti by podezírali dotyčného studenta, či studentku z například z prospěchářství a výrazně by to ovlivnilo vzájemné vztahy.

Sexuální obtěžování je především záležitostí moci a moc vyučujících na vysoké škole je obrovská, jelikož mohou rozhodovat o prospěchu svých studentů a studentek, a tedy i o jejich následné kariéře. Proto by se většina studentů, převážně studentek, jakkoliv nechtělo ozývat. I když se při modelových situacích našli převážně mužští participanti, kteří by se nebáli, jakkoliv zakročit, tak přiznávají, že jsou zmíněné situace nepříjemné a místy i dost ponižující. Tento aspekt chápou i pedagogové, kteří mnohdy při některých situacích, byť je okamžitě odsoudili, tak sami nevěděli, jak by případně dotyčnému studentovi poradili.

Dále tam vstupuje i stud ze strany oběti cokoliv nahlásit. Především díky tomu, že sexuální obtěžování se ve vysokoškolském prostředí téměř neřeší. Případně oběti neví, na koho se mají obrátit a mají strach, že jejich osoba a případ bude zesměšňován. A nebude uvěřitelný. Dále ještě hraje roli případná msta, či šikana, pokud by případ byl nahlášen. Strach z případné viktimizace je značný. *„Hele, já nevím. Představ si, že to nedopadne a ty ho budeš muset potkávat dál, nebo tě bude učit. To by bylo hrozný. To by se určitě mstil. Jako pokud to není moc závažný, tak asi nehlásit.“*

Dopady sexuálního obtěžování se mohou projevit jako negativní důsledky v emocionální, karierní, či fyzické oblasti

oběti. Oběť může trpět pocity viny, úzkostí, bezmoci, ztrátou důvěry a sebedůvěry, izolací, nevolností. Může i změnit obor, či zanechat studia. Pocitem viny a ztrátou sebedůvěry trpěla řadu měsíců i moje participantka, která uvěřila, že v ní vyučující vidí výjimečnou a pro obor potřebnou. Další participanté uvedli, že kdyby to chování vyučujícího nešlo dále snášet, raději by dobrovolně přešli na jiný obor.

Během rozhovorů jsme neopomenuli ani téma, že studující by mohli být naopak ti, co záměrně provokují a může být jím naopak pozornost vyučujícího vítaná. Nebo se i vyučující mohou dostat do situace, kdy naopak oni potřebují poradit, co by měli nejlépe udělat, aby je to neohrozilo.

Dalším zajímavým bodem při rozhovorech bylo klima daného pracoviště (katedry) a důvěra v instituci jako takovou. Důvěra v instituci značně klesla, pokud měla participantka zkušenosti se sexuálním obtěžováním. Dále byl rozhodujícím faktorem věk. Studenti převážně bakalářského studia vykazovali vyšší míru důvěry v instituci než jejich starší studentští kolegové.

Ukazuje se zde že, pracoviště jsou velmi specifické a rozdílné nejen díky svému oboru, ale i (ne)přátelskosti vztahů uvnitř pracovišť. Někde vládne příjemná atmosféra a přátelskost, jinde si studenti nejsou jistí, na koho by se mohli obrátit a při rozhovorech sdělili, že svému pracovišti nedůvěřují, resp. lidem na daném pracovišti. Problémy ovšem pocítují i pedagogové. Při jednom rozhovoru mi jeden pedagog sdělil, že *„u nás se tyhle vztahy, teda opravdu vztahy mezi studentem a*

pedagogem, dost tají a prý nikomu do toho nic není. Že je všechno v pořádku. Ale pak přijde nějaká stížnost, že tam ten jí nadržuje a už se to řeší velkým popraskem. A ti dotyční jsou pak ještě uražení, že je veřejně propíráme a chceme zamezit tady těm střetům zájmům. Ať si spolu klidně chodí, mně to nevadí, ale ať jsou připraveni na to, že chceme vědět.“

Při jednom rozhovoru s vedoucím katedry zazněl návrh, že by bylo vhodné, aby vedoucí katedry měl pravomoc po svých zaměstnancích chtít vědět jejich střet zájmů. *„Tohle není soukromá věc. Pokud spolu chodí, je to věc katedry a mělo by být aspoň jasné, kdo s kým, ať pak nemusím poslouchat stížnosti na ně. Mně to nebaví, musím to řešit, přitom by stačilo to jen říct a bylo by to v pohodě.“*

V posledním bodě bych zde ráda zmínila jednu zajímavou poznámku, která vyvstala především z rozhovorů s komunikačními partnerkami z řad doktorandek a pedagožek. Během rozhovorů vyvstalo téma ženské vzájemné (ne)solidarity mezi ženami v univerzitním prostředí. Participantky velmi často hovořily, že jim překážky nestavěli jen mužští kolegové (díky explicitním sexuálníím narážkám a návrhům a „něco za něco“), ale i samotné ženské kolegyně. Ať se jednalo o konkurenční boj o různé granty, či projekty, nebo i nepřijímaly různé strukturální mechanismy, které by ženám mohly lépe pomoci při kariéře na akademické půdě. Třeba jeden případ se týkal zřízení fakultní školky pro zaměstnance, kdy ženské kolegyně tuto možnost zamítly na základě toho, že *„když ta možnost nebyla za nás, tak nebude ani pro vás“*. Přitom

mladým akademičkám by možnost školky při pracovišti navýšilo více možností, jak se zabývat svými projekty a povinnostmi, které mají. Bohužel tato možnost byla zamítnutá z toho důvodu, aby si a mladší kolegyně a nově nastupující vyučující musely procházet tím, co jejich starší kolegyně.

3.4 . Opatření

Vzhledem k aplikované povaze výzkumu se v této kapitole zaměříme na návrhy preventivních opatření a řešení. Právě ve třetí a stěžejní části polostrukturovaného rozhovoru byli komunikační partneři vyzváni k zamyšlením se nad možností prevence SGO ve vysokoškolském prostředí. Dále byli dotazováni, jaké by si představovali kroky, které by měl student/studentka následovat, pokud zažívají SGO.

Je důležité upozornit, že povaha návrhů komunikačních partnerů z řad pedagogů se více vztahují k prostředí Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci. Studentská část, jak jsem uvedla dříve je o poznání pestřejší.

Zde je opět nutné znovu zopakovat, že povaha fakult, kateder a oborů se liší nejen do počtu zaměstnanců, či studentů, ale je též důležité neopomíjet (ne)formálnost vztahů na daném pracovišti. A též je důležitým upozorněním fakt, že každá katedra se řídí příslušnými směrnicemi daných fakult, a navíc každá katedra má i svá vnitřní pravidla. Každá fakulta se také

liší počtem studentů v každém ročníku napříč obory. Ku příkladu je dobré zmínit, že studenti Filozofické fakulty, či Lékařské fakulty a Přírodovědecké fakulty se liší zejména v počtu daných oborů. Z rozhovorů s komunikačními partnery Přírodovědecké fakulty vyplynulo, že mají o poznání menší kapacitu na jednotlivých oborech, tudíž vzájemná přátelkost a znalost studentů je daleko vyšší než třeba u kapacitně vyšších oborů na Filozofické fakultě, nebo Lékařské fakultě Univerzity Palackého. Proto často také studenti Přírodovědecké fakulty uváděli, že by se jakékoliv zárodky SGO poznaly už v jeho počátku. Dále uváděli, že tam fungují více vzájemné propojené přátelské vztahy a jejich malý počet umožňuje mnohem lepší komunikaci směrem k příslušnému vedoucímu katedry.

Komunikační partneři z Lékařské fakulty vnímali svoji velkou anonymitu v rámci svého ročníku a celé Lékařské fakulty. U těchto komunikačních partnerů také nejvíce převládala bezradnost, co se týče jakékoliv pomoci při SGO. Komunikační partneři z řad Lékařské fakulty těžko označovali konkrétního člověka, za kterého by v případě pomoci mohli navštívit a svěřit se.

Co se týče komunikačních partnerů studentů z řad Pedagogické fakulty a Právnické fakulty, tak podle názorů komunikačních partnerů z řad Právnické fakulty panovala velká jistota, která pramenila i z příslušného oboru studia, že by si dokázali představit, že by věděli, jak mají zareagovat a na koho se případně obrátit. Komunikační partneři z řad Pedagogické fakulty si už tak jistí nebyly, ale připouštěli

variantu, že v každé situaci se najde nějaký pedagogický pracovník napříč spřízněnými katedrami, kterého by v případě krize mohli využít a svěřit se.

Ale i přesto je potřeba zmínit, že nejen pedagogičtí pracovníci, ale i studenti se pokusili podívat na problematiku SGO ze širší perspektivy nejen z hlediska vlastní fakulty, ale univerzity, či celé společnosti podívat širším pohledem. Komunikační partneři se snažili hledat nejen obecné kroky k preventivním opatřením a řešení těchto případů, ale snažili se celá témata zařadit do celospolečenského problému.

Níže se Vám pokusím zformulovat tipy, rady a potřebná opatření, která by podle komunikačních partnerů mohla být nápomocná nejen z hlediska Filozofické fakulty Univerzity Palackého, ale dala by se vztáhnout případně na celé univerzitní prostředí. Vzhledem nehomogenním vzorku komunikačních partnerů výzkumu zvláště jednotlivě popíši, jak by situaci řešila studentská část, řadový pedagogové a vedení Filozofické fakulty Univerzity Palackého. Můžeme zde i říct, že se budeme postupně dostávat od obecných rad studentů ke konkrétnějším podobám preventivních řešení a jak v případě výskytu SGO postupovat. Ovšem musím zde i zmínit, že otázka prevence a formulace jednotlivých kroků, byla pro komunikační partnery nejsložitější.

Zde i ti komunikační partneři a partnerky, kteří celkem rázně vyřešili modelové situace s tím, že je možné se účinně bránit, měli velký problém formulovat konkrétní kroky, jak si představují účinnou prevenci, či jak zformulovat obecnější

rady, jak se zachovat v konkrétních situacích i pro ty, kteří neoplývají takovým sebevědomím jako oni.

„Jako já bych očekávala, že se ohradí. Musí se ohradit, když mlčí, tak s tím souhlasí. Pokud se neohradí, tak se pak nemůže ničemu divit, že třeba to pak bude zkoušet i dál.“ Ano, mlčení lze považovat za souhlas, ale je potřeba zmínit, že komunikační partnerky, které se tím prošly, tak oponovaly tím, že *„tohle prostě nečekáš. Nečekáš, že na tebe někdo sáhne, dotýká se tě, tak jako nenápadně, ale no divně. Já v tu chvíli byla v šoku, nevěděla jsem, co mám dělat, jak mám reagovat, jako bylo to nepříjemný, ale nic jsem neřekla...“*

Jak postupně jednotlivé rozhovory, názory a příběhy začaly přibývat, objevila se kontrastní mozaika lidí, kteří buď zažily SGO a můžou tohle téma vzít a popsat ze svých zkušeností, nebo ti, kteří to neprožili a mohou jen teoretizovat, jak by s případnou situací mohli naložit. A díky prožitým zkušenostem se i postupně objevily zajímavé možnosti, resp. spíše tipy, kam raději nejit, které formulovaly ty komunikační partnerky se zkušeností se SGO.

3.4.1. Studentská část

Jako první si představíme preventivní opatření a návrhy od studentských participantů a participantek. Nejdříve bych ráda zmínila ty návrhy prevence, které se nezávisle na všech participantech výzkumu častěji objevovaly. Z počátku byla vždy třetí část rozhovoru především pro studenty a studentky náročná na odpovědi. *„Vlastně v té prevenci si myslím, že nevíme.*

Jako opravdu nevím, jak to řešit. Já si myslím, že když se tohle začalo řešit, nebo já to začala řešit, tak i univerzita nevěděla, jak se k tomu postavit. To je tak nový, že si myslím, že ty zkušenosti nejsou, resp. jsou, ale studenti zatím mlčí. Jako vím, že bych šla rozhodně tohle řešit za ženou, za mužem vůbec ne.“ Pár studentů a studentek i prohlásilo, že nikdy předtím o tématu SGO nepřemýšleli. Nepřemýšleli o tom, že by se do různých obtěžujících situací mohli dostat.

Většina se shodla, že je velmi nutné zdokonalit informační systém ohledně SGO ve vysokoškolském prostředí. Je důležité ukázat, že tyto případy se vyskytují a studenti a studentky se s nimi mohou ve vysokoškolském prostředí setkat. A především je důležité cílit osvětu pro nastupující a čerstvé studující v prvních ročnících. Následující citace správně vystihuje přemýšlení všech oslovených studentů a studentek ohledně SGO a preventivních opatření, či návrhů postupů, jak by bylo možné tyto případy řešit: *„Jako proák bych s tím vůbec neuměla založit, na tohle bych připravená nebyla. Na to nejde připravit. Jako ani teď na magistru si nejsem jistá, co bych udělala, kam bych šla. Nechceš si udělat nepřátele hned. Prostě proák neví, nedokážu si představit, že by se mi něco takového stalo a pokud by to nebylo markantní a neublížilo by mi to fyzicky, tak bych nic neřekla. Chtěla bych dokončit školu a byla bych vyděšená. Jako bylo by tím pádem dobrý, aby to už i praváci věděli dřív, že něco takové se může stát, že jsou tu možnosti, na koho se obrátit, ale zase na koho, někdo sympatický to musí být.“*

Citace obsahuje a postupně odhaluje všechny důležité rizika, nad kterými studenti a studentky přemýšleli. Nejprve je tam nejistota ohledně zvládnutí situace. Ve výsledku splývaly studenti prvních ročníků se staršími studenty v jeden celek, protože ani doktorandi a doktorandky si nebyli mnohdy jistí, jak oni sami by postupovali, či jak jakékoliv obtěžující chování řešili. Komunikační partneři a partnerky během rozhovoru vyslovili i potřebu mít více vydefinované SGO, aby mohli lépe situace analyzovat, zda patří mezi obtěžující. Potom je tam velká nejistota, pokud by se student, či studentka odhodlali jít to řešit, tak kdo by byl ta konkrétní osoba. Opět se v citaci projevuje strach z autority, ale i pocitu bagatelizace, že by případ nemusel být brán vážně.

Proto se zde objevuje zásadní otázka, které se velmi často objevovala i u dalších. *„Do jaké míry je mi to nepříjemné. Dokáží tyto projevy chování ještě snést?“* Studenti a studentky polemizovali, co by bylo pro ně hraniční, že by se díky tomu odvážili to i nahlásit. V průběhu rozhovorů se sice ukázalo, že každý z nich má odlišnější nastavení hranic pro vnímání obtěžujícího chování, které by už vnímali k nahlášení. Ale jak je ukázáno v předchozí citaci, pro většinu by byla hranice fyzická, tam by byl bod zlomu, Pokud by došlo na nucení k sexu, nebo k jakémukoliv fyzickému kontaktu, tak by s velkou pravděpodobností se studenti a studentky chtěli bránit bez ohledu na postavení agresora, či agresorky. Ale je to pouhá jejich domněnka, neboť *„ty vogo, já doufám, že bych se dokázal v těch situacích bránit, nebo to říct. Jako chci tomu věřit.“* Co se týče spíše genderového obtěžování, jako jsou i urážky, vtipy, osobní

nepříjemné komentáře, tak se různí názory, jestli není zbytečné se ohrazovat.

Ty komunikační partnerky, které mají zkušenosti s SGO své situace vyřešily tím, že se svěřily napřed svým kamarádkám a po té pedagogovi, či pedagožce, který jim byl nejsympatičtější. Tahle taktika se ukázala být v jejich případě nápomocná, ale i ostatní studenti velmi často zmiňovali, že by se šli svěřit buď vedoucímu katedry, pokud je přítomna důvěru, nebo jinému pedagogickému pracovníkovi z pracoviště, komu by věřili. Studenti a studentky si velmi dobře uvědomovali (ne)přátelských vazeb mezi členy kateder.

Důvěra je velmi zásadní. Nejedná se tu pouze o důvěru v konkrétní osobu pedagoga, či pedagožky, ale i o důvěru v danou katedru, či fakultu. I ta byla pro studenty a studentky zásadní. Někteří studenti a studentky se obávali toho, že by příslušná katedra, či fakulta z obavy o ztrátu prestiže raději zvolila taktiku bagatelizace a neřešení případu. *„Tohle je totiž téma, které je dost špatné, jako univerzita tohle nechce řešit do té míry, než to bouchne. Jako největší problém je ta hierarchie, jak je každý (ne)důležitý pro univerzitu samotnou. PR univerzity na venek je důležitější, než aby se tohle řešilo věcně a normálně. Je tam ta nervnost mezi námi a pedagogy, hlavně se počítá s tím, že se my jako studenti neozveme, že budeme mlčet. Takže i když se můj případ postupně vyřešil, tak to bylo dost nepříjemné a mnohdy jsem měla pocit, že prostě...to kazím tu reputaci, nebo já nevím.“* Bohužel se takhle konkrétní obava ukázala díky příběhu komunikační partnerky, že může být i pravdivá. Komunikační partnerka ve

své situaci nakonec využila pomoci vyučujícího, kterému nejvíce důvěřovala. Což je i její návrh, ne prevence, ale dobrého kroku, jak je možné začít situaci řešit.

Co se týče samotné prevence, tak studenti a studentky ohledně potřeby osvěty nejen pro nastupující nové prváky, se velmi často shodovali v názoru, že sice prevence na vysoké škole je vstřícný krok, ale mnohem důležitější je udělat tenhle krok už mnohem dříve. Podle studentů a studentek chybí debata nejen o SGO ve společnosti, ale hlavně ve vzdělávacím systému. Studenti a studentky by do osnov, nebo speciálních hodin zařadili povídání si o SGO na středních a základních školách. Žáci základních škol a studenti středních by se podle nich měli dozvědět, že existuje SGO, mohou se s tím prakticky setkat kdekoliv a je správné o tom mluvit, nebát se a řešit to.

Dále se participantů a participantek shodly, že by bylo potřeba více definovat, co je SGO, které chování je tolerovatelné, které už nikoliv. *„Jako tohle se už musí dít dřív než na VŠ, ta schopnost ozvat se. Už na základce by se ti děti měly více zajímat o své okolí, všimnout si toho, že se něco děje. A ty děti by se měly učit věci, že jsou situace a věci, které se mohou stát, že mít tu výchovu, že pokud je ti něco nepříjemné, ozvy se, pokud se bojíš, ozvy se... Jako nikdo mě k tomu nevedl, ať říkám věci, nesouhlasím, a já vím, že některé věci v sobě držím dlouho, nebo je neřeším, protože to neumím, mlčím, nechávám si to pro sebe. Ale kdyby tohle ty děti na základce ovládaly, tak se ten prvák podle mě rázně ozve a řekne, že tohle ne. Jako instituce by se měly založit tyhle preventivní programy, nejen o tom vzdělávat ty nové pedagogy na fakultách, ale udělat ten*

preventivní program a situace dát do škol, aby se o to tam učilo. Dal bych to do osnov, je poptávka po mediální a finanční gramotnosti, tak tam zařadit i co je sexuální obtěžování, co je vhodné, co ne, diskutovat o tom s nimi. Jako sexuální výchova byla za nás trapas. Ale kdyby se to uchopila pro ty děcka zajímavě, tak by to bylo k dobré věci.“

Studenti a studentky vnímají mezery ve vzdělávacím systému. Nejde jen o to vzdělávat žáky a studenty samotné, ale důležité je obrátit pozornost i k samotným pedagogickým pracovníkům, jakým způsobem o tom přemýšlí oni, jestli jim pedagogické fakulty dávají dostatečný prostor k přizpůsobování se novým tématům ve vzdělávacím systému, aby věděli, jak mají s dětmi o problematice nejen SGO, ale i mediální gramotnosti, či GRV⁹ témat mluvit.

Nebát se komunikovat, umět vést diskuzi, mít nastavené vlastní hranice a umět říct ne. Studenti a studentky v tomhle taktéž spatřovali problém. Podle jejich názoru neumíme dostatečně komunikovat a vést debatu o SGO. Participanti a participanty připouštěli, že základní a střední škola je nevedla k dialogu a otevřené komunikaci o problému. Nebyl v nich pěstován vztah k vyjádření vlastního názoru beze studu. Tuhle schopnost postupně začali ovládat až s příchodem na vysokou školu. V otevřenosti komunikace a nebát se říct svůj názor by už měly být podporovány děti na základních školách, jak uvedli všichni studenti. Dále studenti zmínili, že je potřeba mít zdravé sebevědomí a znát své hranice. Mít určené své limity

⁹ Globální rozvojové vzdělávání.

v situacích, které jsou nepříjemné a nebát se samozřejmě při překročení hranic ozvat.

Ovšem zde jsme narazili, že sebevědomí a definici hranic by měla pomáhat konstruovat samotná rodina, které předává výchovné vzory a z velké části modeluje osobnosti dětí. Postupně jsme se tedy ohledně prevence a zacílení si skupiny od nutnosti zaměřit se na přicházející ročníky na vysokou školu kvůli jejich větší zranitelnosti, dostaly až k výchově a vztahům v rodině. Preventivní opatření SGO z hlediska studujících je komplexní výzva pro celý náš vzdělávací systém.

Pokud stručně shrneme preventivní kroky a návrhy postupu řešení SGO na vysoké škole z pohledu studujících, tak představa je následovná (vyjma změny osnov na základních a středních školách, to z hlediska prevence sama instituce vysoké školy nemůže zajistit). Prevence o SGO by se nejvíce měla zaměřovat na nově přicházející studenty.

Noví studenti by měli být obeznámeni s tím, že SGO se v prostředí vysoké školy stát může. Studenti by se měli formou nejlépe přednášky dozvědět o možnostech, jak v takových situacích postupovat. Nebo může být forma brožurky, viditelného webového odkazu. Studenti by se zde primárně měli dozvědět co je SGO, jak jej rozpoznat a definovat. Měl by tam být načrtnut ideální postup řešení, že pokud máte jakýkoliv problém s nějakým vyučujícím, tak je dobré se nejdříve zeptat kamarádů. Zda situaci vnímají stejným způsobem. Pokud je situace vyhodnocena jako nepříjemná, tak

jít nejlépe za vedoucím katedry (vedoucího katedry nejčastěji navrhovali studenti.

Studentky, ale někteří studenti byli v této situaci opatrnější, protože vedoucí by mohl mít přátelské vztahy s dotyčným vyučujícím, což by mohl být problém. Proto raději volili místo vedoucího řadového vyučujícího na katedře, který budí největší důvěru pro ně konkrétně. Někteří studenti, či studentky se pozastavovali nad tím, proč nemá univerzita, resp. fakulta, nejlépe jednotlivá katedra člověka, který by zastával funkci preventisty, nebo výchovného poradce, jak je tomu na základních a středních školách. To by byla ta správná osoba, která by to měla řešit.

Ovšem převážně studentky tento názor rozporovaly. Vyslovily obavu, co kdyby byl ten preventista nesympatický, nebo byl mužem. Studentky se obecně shodovali v názoru, že pokud by měly řešit situaci sexuálně, či genderově motivovanou, raději by mluvily se ženou. Proto by bylo nejvhodnější dát radu, že by měla vyhledat pomoc od osoby, která by budila důvěru a byla by sympatická, což ve výsledku by mohl být kdokoliv na katedře, či fakultě, neboť studenti a studentky zastávali i ten názor, že pokud by nepomohla domovská katedra, byly by zde možnosti jiných vyučujících napříč fakultou, možnosti využití i proděkanů, či děkana. Proto by měli být uvedeny veškeré kontakty na osoby, které by mohli pomoci.

Osoba preventisty, či výchovného poradce po debatě především s participanty Filozofické fakulty mohl být post

ombudsmana, o kterém ve většině případů netušili, že je na Filozofické fakultě přítomen. A ani netušili náplň ombudsmanovy práce. Z ostatních fakult¹⁰ si taktéž nebyli vědomi existenci ombudsmana. Studenti a studentky se zaměřovali taktéž i na role samotných kateder v oblasti prevence. Podle jejich názoru by bylo vhodné, aby by každá katedra měla vypracovaný program pro nové ročníky, kde by je seznámila s katedrou samotnou, jaké jsou její specifika, v případě problému, na koho by byla možnost se přímo obracet.

3.4.2. Pedagogická část

Bylo velmi zajímavé pozorovat, kde se ohledně preventivních opatření a možností řešení případů SGO potkávali studenti a vyučující. Často se zde stejně jako u studentů objevovala nízká informovanost o SGO. Pedagogové obdobně jako studenti by proto uvítali informace ohledně definice SGO, jak jej rozpoznat a jaké následné kroky učinit, kdyby se takový příklad vyskytl, mít k dispozici seznam kontaktů, které by mohl využívat. Velmi zajímavé bylo zjištění, že i když je ombudsman součástí Filozofické fakulty, tak někteří vyučující o jeho existenci doposud nevěděli. Vedoucí kateder k tomu ještě podotýkali, že by byli rádi za jasnější instrukce z děkanátů, co vše mohou svým studentům nabídnout.

¹⁰Post ombudsmana je pouze na FF UP. Jiné fakulty tento post nemají.

Co se týče třeba informovanosti pro první ročníky jednotlivých kateder, tak pokud by byl pokyn, že se tito noví studenti na setkání katedry musí informovat i o SGO, že se tento problém může vyskytnout, proto by podali konkrétní informace ohledně rozpoznání, či možnostech řešení tak by to každý rok učinili. *„Takže pokud by bylo jasně definované, že vedoucí katedry tohle musí říct, informovat studenty o AS, ombudsmanovi, etickém kodexu, kam si zajít, že máme centrum psychologické podpory. Mělo by to být ve směrnici pro všechny na FF, že každý rok musí být to setkání, kde si to studenti vyslechnout. Já třeba vím o ombudsmanovi až přes AS, do té doby jsem o něm nevěděla. Mít třeba ty informace na webu katedry, protože máme jednotný vizuál, takže by se to na každý web katedry dát mohlo, že existuje AS, ombudsman, kontakty etc...“.*

V čem se dále vyučující a studenti shodovali byla důvěra v konkrétní osobu, nebo pracoviště. Vyučující si dokázali představit situaci, že by byli osloveni studentem, nebo studentkou, jenž řeší nějaký problém. V takových případech by studenta, či studentku vyslechli a s jeho/jejím souhlasem by jednali dále, nebo by popřípadě zprostředkovali další kontakt. *„Možná by bylo i dobré to říct více lidem, pokud by s tím ten student/ka souhlasili. Můžeš se třeba stát, že vedoucí katedry bude s tím dotyčným vyučujícím kamarád, či bude pro katedru důležitý, nebo student nebude věřit vedoucímu a nebude to chtít řešit přes něho, tak už může být problém. Možná by nebylo od věci jít, jak za tím ombudsmanem, tak třeba zkusit i etickou komisi, nebo dalšího kolegu.“*

Vyučující si nebyli jistí i pravomocí ombudsmana, co konkrétně může ze své pozice řešit. Bylo by proto vhodné, aby byli směrem nejen ke studentům, ale i pedagogům jasnější informace ohledně činnosti ombudsmana. Mezi další možnost, jak by se student, či studentka mohli bránit je způsob využití evaluace. Evaluace by mohla fungovat anonymně a účinně, pokud by se jednalo o kurz s větším počtem studentů. Pokud by to byl komorní kurz, anonymita by nemusela být zaručena, tudíž by se v tom mohlo spatřovat větší riziko pro studenty.

Dále by studenti mohli využívat schránky důvěry, ať už ty klasické, nebo elektronické. Ovšem pokud by se jednalo o klasickou schránku důvěry, tak musí být umístěná na takovém místě katedry, aby nebylo možné kohokoliv sledovat. Nejlépe vybrat neutrální umístění, kde bude zaručena anonymita.

Vyučujících jsem se i dotazovala, někdy zaznamenali na fakultě, či univerzitě nějakou kauzu o SGO. Vyučující skoro všichni sdělili, že ano, že o něčem třeba slyšeli, nebo věděli, že se něco takového zde v minulosti stalo, ale konkrétní nebyli. Proto se vyučující shodovali v názoru, že pokud se SGO na fakultě děje, tak bylo dobré, aby se o tom na dané fakultě vědělo. *„A pokud se nějaké případy staly, tak aby to nebylo tajné, pokud byl potrestán, mělo by se o těchto případech vědět, aby to bylo inspirativní v té rovině pro někoho, kdo se bojí ozvat, že se nemá bát a pro toho, kdo by to chtěl potenciálně udělat, tak měl z toho pochopit, že to dělat nemá. Vina má být pouze podle zákona a tohle je o morálce, není to překročení zákona, ale překročení etiky a morálky a pokud se proti tomu hrubě poruší, tak by to mělo být známo všem.“*

Jako jeden z nejvíce přínosných rozhovorů vnímám rozhovor s jednou pedagožkou. Během rozhovoru jsme nejvíce řešili otázku sebevědomí, potřeby nebát se říct, že se necítím dobře v té situaci, že jí vnímám nepříjemně. Student/ka by neměli mít strach dát najevo svůj nesouhlas v každé situaci. Pro ilustraci přikládám část rozhovoru. Snažila jsem se při rozhovoru nastínit reálné obavy svých komunikačních partnerek, které mají zkušenosti s SGO, že není vůbec snadné se dotyčným ozvat. Mají reálný strach, že by to nemuselo dopadnout pro ně dobře. Ovšem participantka v tomhle byla velmi striktní a nepřipouštěla žádné alternativy, že by snad dotyčný své chování opakoval po jasném nesouhlasu. Ze zkušeností svých participantek ale vím, že ve dvou případech dání nesouhlasu najevo, alespoň neverbálně nebylo příjmu to dotyčným jako signál ne a ve svém chování pokračoval dále.

J: Co by v této situaci měl student/tka udělat? (jednalo se o modelovou situaci, při níž se vyučující letmo, ale opakovaně dotýká studenta/ky)

P5: Ona mu to musí, říct, že to vadí. Muži tak nemyslí, jim to musíte říct. Třeba já, když jsem chtěla po svém muži, aby vynesl koš, tak jsem mu to musela důrazně říct, aby to pochopil a pak to pochopil. A najednou stranu, jak to těm mužům musíme říct, nebo říkat, tak na druhé straně by ta studentka měla mít sebevědomí se ozvat. Je potřeba v nich pěstovat sebevědomí, aby se nebály ozvat.

J: Ale co když má ta studentka strach se ozvat, je to její vedoucí, na té práci jí záleží, neví, zda by třeba mohla s oznámením uspět?

P5: No a co, co na to mám říct, že budeme vychovávat muže, aby to nezkusili, a nás ne, že je budeme jen kritizovat a samy neuděláme proto nic, my si fakt voláme o to, že nebudou vědět, jestli nám můžou podat chleba. Oni nám mají právo nám podat kabát a tam to končí. Já bych jí řekla, ať se nebojí říct – uhni, odsun se, prostě řekni mu to, pokud se neozveš, tak mu tím dáváš najevo, že ti to nevadí.

J: Dobře. Ještě něco byste chtěla dodat k této situaci?

P5: No, já si pořád nedokáži představit, že kdyby takhle někdo přišel a řekl kolegovi, ať přestane, že by nepřestal a že by se všechny mé kolegyně té studentky nezastaly, víte, plakat v parku jí nepomůže. To MeToo je to, že se my ozveme, že řekneme, že tohle ne, musí to být jasný signál, jako nemůžu dělat MeToo za cizí osobu musí se ozvat ona...A ještě by se to mezi učiteli rozkřiklo, nemyslím si, že by se to neřešilo. Děvče v tomhle státu musí umět říct ne, a to nejen na vysoké škole. Jinak se nikam nedostaneme.

Proto nejúčinnější prevenci proti SGO je zdravé sebevědomí a nebát se vyjádřit svůj nesouhlas. Nejen zmíněná participantka, ale i ostatní vnímali jako velký problém, že „my Češi prostě neumíme říkat ne. Asi je to nějaký kulturní zvyk. Bojíme se někoho, kdo je v nadřazené pozici. Máme pak problém se ozvat.“ A se studenty a studentkami taktéž sdíleli názor, že by Český vzdělávací systém měl vést více k diskuzi a schopnosti naučit žáky a studenty debatovat a projevovat vlastní názor. A ve většině případů plně chápali studentské obavy vůči něčí autoritě.

3.4.3. Vedení

Byla jsem velmi potěšena, že se rozhovorů zúčastnilo i několik členů z vedení Filozofické fakulty. Bylo to velmi přínosné pro otázky prevence a hledání řešení. Vedení poskytlo nejen konkrétní kroky, které by rádo realizovalo, ale představilo širší vizi do budoucích let. Vedení fakulty si je vědomo nízké informovanosti studentů ohledně SGO. Dále jsou si i vědomi zranitelnosti nastupujících prvních ročníků. To vše ve svých strategiích postupně vedení zohlednilo.

Jako první důležitý bod by byl vznik pracovní skupiny, které by se měla zabývat nejen vědou, ale i SGO, či bossingem, mobingem apod. Velmi pozitivní a přínosné na budoucí pracovní skupině je zahrnutí studentské části. Tudíž součástí skupiny budou nejen vyučující, ale i studenti, kteří mohou být více kritičtí k budoucím uskutečněním krokům, tak aby nikdo nebyl diskriminován.

Druhým bodem by byla větší osvěta ohledně institutu ombudsmana a vznik a náplň etické komise. *„Komise bude genderově vyvážená. A není dobré, aby byl ombudsman, nebo jen ombudsmanka při sexuálním obtěžování. Zde jsou potřeba dva – muž a žena na stejné úrovni kvůli důvěře studentů. Je potřeba uchopit veškeré aspekty. AS i akademická obec si myslí, že je reálné, aby byl muž a žena. Aby tam neseděla jen jedno pohlaví, ale i v rámci etické komise, by to mělo být vyrovnané. Důvěra a komfort studentů je velmi důležitý.“* Je potřebné lépe a jasněji vydefinovat oblast zájmu ombudsmana, co ve své pravomoci může řešit, a které situace nespadají do jeho kompetence.

Tahle osvěta by měla být předaná jednotlivým vedoucím katedrám, kteří by to dále distribuovali níže až ke studentům. Podle vedení by bylo dobré, aby se ombudsman více zviditelnil. Aby nejen studenti, ale i vyučující měli informaci, že je na fakultě k dispozici. Mohlo by to třeba probíhat jako setkávání na jednotlivých katedrách (vedoucí katedry by si ombudsmana mohl pozvat). Důležité je, že ta iniciativa by měla vyjít z kateder samotných, aby mohli svým studentům a zaměstnancům předávat potřebné informace. Nebo další z možných návrhů by byl ten, že by ombudsman mohl mít i přednášku každý semestr, pro celou fakultu, které by byla určená pro zájemce z řad studentů i pedagogů.

Třetím tím nejdůležitějším je samotná osvěta, že SGO se ve vysokoškolském prostředí může objevit. Je potřeba mít dobře vydefinované SGO a návrhy postupů pro studenty. Proto je potřeba předat informace nejen zranitelným ročníkům, ale všem studujícím. Zde ještě vedení nemá jasnou představu, jak by mohla informovanost ve výsledku vypadat. Mezi nápady jsou opět použít jako jeden z možných informačních kanálů samotné vedoucí kateder, kteří by dále informace předávali studentům na setkáních.

Dále po vzoru Masarykovy univerzity v Brně se inspirovat webovou stránkou¹¹ přímo o SGO, aby veškeré informace byly dostupné on-line. Vedení by si představovalo, že by webová stránka obsahovala vše podstatné. Stránka Masarykovy univerzity by fungovala jako vzor dočasně, než si podle vedení

¹¹ <https://www.muni.cz/o-univerzite/uredni-deska/sexualni-obtezoвани>

fakulta spustí vlastní stránky, inspirace brněnskou univerzitou by tedy byla jen dočasná. „Byl by to materiál dostupný na webu. To znamená, že student se dostane do situace, kdy si není jistý, řekněme, že je v prvním ročníku. A první ročník je těch 19, 20 let, přicházejí sem z takového klimatu rodiny a nenapadla by je taková situace, že může vzniknout, ve které se cítí nesvůj a neví, co s tím dělat. Samozřejmě Je zde úvodní setkání s prvními ročníky, kde by měla zaznít informace, že pokud nastane situace, se kterou si neví rady, tak se může obrátit na toho a toho, a aby tu situaci správně vyhodnotila tak bude mít k dispozici takový materiál a bude tam a tam. To by měl být obsah toho webu, aby tam bylo vše podstatné.“

Zde si dovolím menší poznámku vedení a jeho inspiraci webovou stránkou Masarykovy univerzity. Celá stránka vychází z inspirace z materiálu vydaného Irenou Smetáčkovou a kolektivem, o kterém už byla zmínka dříve. Jedná se o metodickou příručku určenou pedagogům a studentům. Zde bych právě chtěla reagovat na možná rizika spojená s navrhováním možnosti neformálního řešení sexuálního obtěžování pro studenty a studentky.

Konkrétně o možnosti napsání dopisu a osobní schůzky. Během rozhovorů jsem se ptala studentů a studentek, jak se na takovou možnost konfrontace s agresorem dívají osobně, zda by jim navrhované možnosti přišli komfortní a zda by je využili v první řadě před oficiálními cestami možnosti řešení (což je říct to vedoucímu katedry, vedení fakulty, či jiné osobě na univerzitě a tím podání oficiální stížnosti na dotyčného vyučujícího). Každý jednotlivý student, či studentka na

zmíněné dvě varianty pohlíželi vlastním osobním pohledem, kdy osobní konfrontace se jim zdála nejsložitější. Většina z nich si nedokázali představit, že by svolili k osobní schůzce a řekli vyučujícímu, že jim jeho chování vadí. Ve většině případů měli strach ze setkání. *„Velmi by i záleželo, jak závažná situace by to byla. Pokud je to jen pocit, že je něco v nepořádku, tak je dobrý asi tomu vyučujícímu napsat, kdyžtak se pak i eventuelně setkat. Stejně se s tím dotyčným budeš muset potkávat i nadále. Ale pokud je to už něco víc než jen pocit, ale opravdu je to nějaký nátlak, tak si myslím, že ten mail by šel, ale nevím, jak by dopadl, ale ta osobní schůzka...asi by to i vypadalo, že já chci třeba něco víc.“*

E-mail, nebo dopis se zdál studentům více přijatelnější. *„Aspoň máš důkaz, že se něco dělo. Ale zase jako nevím, jestli by to k něčemu pomohlo, protože mu akorát napíšeš, on neodpoví, pořád to bude divný. Já si myslím, že je to zbytečný.“* Ovšem i tak se zmíněna alternativa s dopisem, či e – mailem u studentů nesetkala s pochopením. Kdyby to opravdu chtěli řešit, tak se nejdříve svěří někomu, komu důvěřují, nechtěli by ještě více toho dotyčného provokovat e – mailem, nebo osobní schůzkou.

3. 4. 5. Shrnutí:

Pro shrnutí je důležité připomenout si pár bodů, které se jsou nejzásadnější. Velmi důležité je pro studenty a studentky pocit anonymity a bezpečného prostředí. Důvěra v danou katedru a osoby, které jsou součástí katedry, se jeví jako nejzásadnější faktor. Dalo by se říct, že důvěra a pocit bezpečí

určuje, zda se student/ka rozhodnou vůbec jednat. Proto je velmi důležité od katedry a fakulty zajistit anonymitu a bezpečné prostředí pro všechny své studenty.

Ani samotní vyučující mnohdy neměli představu prevence, či jak by studenti mohli postupovat, či kam se obrátit, pokud by se cítili ohroženi někým na katedře. Důležité je podotknout, že nejen vyučující, ale i studenti o SGO nepřemýšlí. Nevnímají ho do té doby, než se s ním reálně setkají, proto bylo obtížné definovat prevenci a postupné kroky při řešení SGO ve vysokoškolském prostředí.

Díky důkladnějšímu rozhovoru s ombudsmanem Filozofické fakulty jsme během rozhovoru zjistili, že by bylo vhodné, aby každá fakulta měla svého ombudsmana. Jak jsem se dozvěděla z rozhovoru, na ombudsmana se obracejí i studenti z jiných fakult se žádostí o radu, či pomoc. Bohužel ombudsman zná dobře jen svoji fakultu, a tudíž může obecně poradit, ale konkrétnější být nemůže, protože nezná dané pracoviště na jiné fakultě. Studenti z ostatních fakult se neobrací na ombudsmana jen se sexuálním obtěžováním, ale i dalšími záležitostmi, jako jsou studijní problémy, či pocitu, že je pedagog šikanuje.

Z dat výzkumu vím o studentkách Přírodovědecké fakulty, které by o institut ombudsmana měly velký zájem i u nich na fakultě, zvláště pro rady ohledně nevhodného a obtěžujícího chování od pedagogů směrem k nim. Slyšela jsem od nich příběhy, které jsou velmi zahranou toho, co si může pedagog ze svého mocenského postu směrem především ke studentkám

dovolit. Bohužel na jejich žádost zde nemůžu blíže specifikovat situace, které se na jejich pracovištích stávají.

Během rozhovorů s vedením fakulty jsem se i ptala na možnosti vzdělávání, školení či workshopů ohledně tématu sexuálního obtěžování, zda by nebyla potřeba vzdělávat nejen studující, ale i vyučující ohledně tohoto tématu. Vedení k tomu nebylo příliš nakloněno. Nepovažuje za důležité vzdělávat v této problematice především své vyučující. Přitom výzkumy, které se zaměřují na prevenci a řešení problematiky sexuálního obtěžování ukazují jiná data. Školení, či workshopy probíhající v organizacích ohledně sexuálního obtěžování, jeho definování a předcházení mají pozitivní dopad na danou problematiku. Zvyšují citlivost vůči problému, lépe ho definují a částečně minimalizují tyto případy na pracovištích. Aby ovšem fungovaly, tak je potřeba podpora vedení organizace (Holland, Cortina, 2016). V Českém prostředí třeba existuje organizace Konsent, která se snaží různými workshopy upozorňovat a vzdělávat v oblasti sexuálního obtěžování a mají za cílení na různé skupiny a místa, kde se sexuální obtěžování vyskytuje, například bary a jejich nový projekt se bude právě zabývat vysokoškolským prostředím.

Poslední bod byl už zmíněn několikrát v průběhu textu. A tím jest (ne)přátelské klima na katedře a jak jsou komunikovány partnerské vztahy v rámci katedry samotné. Zde je totiž důležité si uvědomit, že se pak dotyčný pár nachází ve střetu zájmů, který by měl být vykomunikován. A jak zaznělo dříve, vedoucí kateder by byli nakloněni k tomu, aby se o těchto

vztazích v rámci katedry vědělo, byla přijatá pravidla ohledně možného střetu zájmů, jako například partner nesmí být zároveň vedoucí kvalifikační práce studenta apod.

Závěr

Cílem mého výzkumu bylo zjistit, jak si studenti a pedagogové definují sexuální a genderového obtěžování, jak je vnímají v prostředí vysoké školy a jaké navrhují preventivní kroky a řešení sexuálně motivových případů v prostředí vysoké školy.

Co se týče definice sexuálního obtěžování, tak výzkum ukázal, že je zde značný rozdíl ve vnímání subjektivního sexuálního obtěžování z genderové perspektivy. Muži vnímají nejčastěji sexuální obtěžování implicitně se sexuální nátlakem, jiné formy sexuálního obtěžování nevnímají. Oproti tomu ženy mají velký rozptyl ve vnímavosti, za co považují sexuální obtěžování. Jejich škála je od slovní narážky přes hvízdání a nechtěný drink až po doteky a další závažnější věci. Participantky, které mají zkušenosti s „těžšími“ formami sexuálního obtěžování (nevítaná sexuální pozornost a sexuální nátlak) si díky prožitým zkušenostem dnes lépe uvědomují

hranice, které jsou nepřípustné a jsou více ostražité, aby takové projevy nejlépe už v počátcích dokázaly rozeznat a vyhnout se jim.

Velmi zajímavé bylo sledovat, jak si participanti poradí s termínem genderové obtěžování. Skoro nikdo z přítomných nedokázal vysvětlit, co pojem znamená a jak by ho charakterizovali. Správně participanti odhadli, že se bude týkat pojmu gender. Ale nikdo z participantů nevnímal sexistické narážky, či vtipy, které znevažují muže a ženy jako obtěžování, resp. že by genderové obtěžování dalo zařadit vůbec pod obtěžování. Participanti a participantky vnímají jako sexuální obtěžování ty formy obtěžování, které spadají spíše do kategorií „*nevítaná sexuální pozornost*“, či „*sexuální nátlak*“, kde vnímají jasný sexuální podtext.

Jedním z mých cílů bylo právě zaměřit se na genderové obtěžování, jakožto „měkkou“ formu sexuálního obtěžování. Genderové obtěžování na stupnici nejen Fitzgerladové, ale i Tilla stál na nejméně závažném stupínku. Genderové obtěžování jsou vtipy, narážky, zesměšňování, které stereotypně pořád reprodukuje nadřazenost jednoho pohlaví nad druhým. Proto jsem se chtěla více zaměřit na to, jak jej vnímají participanti a jak velký význam tomuhle typu obtěžování přikládají, protože tenhle typ obtěžování, ač není tak závažný, či násilný, tak je obtěžující a ponižující.

Genderové obtěžování, aniž by si to participanti uvědomovali, tak vnímají každý den, jen proto neměli pojmenování. Klasické sexistické vtipy, různé narážky a hlášky

na schopnosti pohlaví je genderové obtěžování. Převážně participantky si uvědomovaly situace, kdy se cítili nepříjemně a ponížene díky vtipu, hlášce, nebo situaci. Ovšem vzniklé situace považují za součást naší společenské kultury. Uvědomují si, že košilaté vtipy a plácání po zadku se stávají velmi často. Je velmi těžké se vůči takovým projevům ohradit, protože tím ohrazením zbytečně vyvolávají diskuze od ostatních a dostávají nálepky feministek, žen bez humoru apod. Vnímají to tak, že je zbytečné se ve většině případů zbytečně ohrazovat a přecházejí to.

Ovšem pokud se ženy nezačnou vůči těmto projevům razantněji ohrazovat a diskutovat o vhodnosti, či nevhodnosti, tak se chování nezmění a dál to bude přijímané jako společenská norma, které je akceptovatelná. Bohužel jedna z možných překážek je i neexistence ženské vzájemné solidarity. Ano, existují ženy, které plácnutí po zadku vadit nemusí, mohou to brát jako projev zájmu a galantnosti, vtipy je urážet nemusí, nemusí je ponížovat. A tenhle názorový střet mezi ženami navzájem stěžuje proces jasně vydefinovaných pravidel, co je vhodné a co ne. Pokud se ani ženy neshodnou, co je projevem SGO, tak pak muži jsou v tomhle ohledu ztraceni v rozpoznání chování, které bylo za hranou. Zde by mohlo být nápomocné, že kdo obejde respekt a dvoření a zamění to za moc a nátlak, tak by se to dalo charakterizovat jako obtěžování. Ona celková koncepce ženské solidarity nejen v prostředí vysoké školy, na akademické dráze, či ve společenských otázkách ohledně vnímání sexismu, feminismu by byl dobrý námět na další výzkum a podrobné zkoumání.

Příkladem může být sociální síť, kde i ženy často komentují bagatelizačním způsobem příběh žen, které zažily nějakou formu obtěžování, či násilí, že si za to z velké části mohou sami.

I muži vnímali, že se setkávají ve svém okolí se situacemi, které vnímají, že jsou pro ženy ponižující, či nevhodné. Především se jednalo o situace ve školství, resp. když měl/a či pořád má učitel/ učitelka nevhodné a zesměšňující komentáře vůči dívkám. Vnímají to nepřipustně. A pokud by to bylo na vysoké škole, tak by se i vůči tomu ohradili, kdyby věděli, že to té dotyčné ubližuje.

Ohledně prevence a řešení případů SGO ve vysokoškolském prostředí je důležité vzdělávat a informovat. Je velmi důležité informovat studenty a studentky o tom, že se takové situace mohou dít i v prostředí vysoké školy. Studenti a studentky by v proto takových případech měli znát postup, na koho se obrátit. Důležitost hraje i vydefinování forem sexuálního a genderového obtěžování (která také spadá mezi nevhodné a ponižující chování). Musí být vždy zaručena anonymita a vhodné zacházení s nimi. Dále by studenti a studentky neměli cítit stud a strach něco takového oznámit, proto by mělo být pracovní klima přívětivé a přátelské, kde se nebude SGO bagatelizovat a neřešit.

Právě existence bagatelizace a tendence zlehčovat nejen sexuální obtěžování, ale i znásilnění ve společnosti odrazuje případné oběti od toho, aby nahlásili jakékoliv nevhodné a ponižující chování. V prostředí vysoké školy je tento aspekt znásoben asymetrií moci mezi studujícími a vyučujícími.

Studenti a studentky si netroufnou označit někoho za „agresora“ z důvodu jeho vysokého postavení v rámci instituce. To mimo jiné vede i k neexistenci sexuálního obtěžování v prostředí vysokých škol.

Ráda bych zde ještě zmínila právě dva české výzkumy zabývající se tímto tématem. Ačkoliv výzkum Ireny Smetáčkové a Petra Pavlíka je z roku 2008 a následně byly na základě výzkumu vypracovány dvě brožurky určené jednak pro vedení a pedagogy, druhá pro studující, či druhý výzkum Marty Vohlídalové z roku 2009, tak i přesto je sexuální obtěžování fenomén, se kterým si české univerzity nedokáží adekvátně poradit. Přitom nejen oba zmíněné výzkumy, nejen že dokazují existenci sexuálního obtěžování, ale především dvě vypracované brožurky velmi kvalitně charakterizují sexuální obtěžování od jeho definice a co za chování je považováno za hranou, jak jej rozpoznat, ale především, jak by se mohlo řešit v prostředí vysoké školy. Bohužel jsou tyto výzkumy neznámé, nebo spíš vzorek mých participantů o jejich existenci nevěděl. Jediná univerzita, která nějak pracuje s výzkumem Ireny Smetáčkové (resp. s vydanými brožurkami) je Masarykova univerzita, která části, které se zabývají vymezením sexuálního obtěžování a jak mohou studenti postupovat, pokud mají podezření, že se v těchto situacích vyskytují, implementovala na své webové stránky, kde informace studující mohou najít.

Literatura a použité zdroje:

Pryor, J.B., K. McKinney. 1995. Research on Sexual Harassment: Lingering Issues and Future Directions in *Basic and Applied Socioal Psychology* 17 (4): 605 – 611.

Paludi, M., A., Barickman, R., B. 1998. *Sexual Harassment, Work and Education: A Resource Manual for Prevention*. New York: State University of New York Press.

Paludi, M., A., Nydegger, R., Desouza, E, Nydegger, L., Dicker, K., A. 2006. Intrenational Perspectives on Sexual Harassment of College Students in *Annals of the New York Academy of Science* 1087. 103 – 120.

Křížová, A., Maříková, H., Uhde (eds.). 2006. *Sexualizovaná realita pracovních vztah. Analýza sexuálního obtěžování v České republice*. Praha: Sociologický ústav AV ČR.

Till, F., J. 1980. *Sexual Harassment: A Report on the Sexual Harassment of Students*. Washington, Dc: U.S. Department pf Education.

MacKinnon, C., A. 1979. *Sexual Harassment of the Working Women. A Case of Sex Discrimination*. New Heaven, London: Yale University Press.

Vohlídalová, M. 2009. Sexuální obtěžování na vysoké škole. V ČR neexistující problém? In *Gender, výzkum, rovné příležitosti* 10 (2): 20 – 29.

Dzeich, B., W., Weiner, L. 1984. *The Lecherous Professor: Sexual Harassment on Campus*. Boston: Beacon Press.

Bourdie, P. 2002. *Nadvláda mužů*. Praha: Karolinum.

Fausto – Sterling, A. 2002. *Sexing the Body: Gender Politics and Construction of Sexuality*. New York: Basic Books.

Fitzgerald, L., F., Gelfand, M., J., Drasgow, F. 1995. Measuring Sexual Harassment: Theoretical and Psychometric Advances in *Basic and Applied Social Psychology* 17 (4): 425 – 445.

Kimmel, M., S. 2000. *The Gendered Society*. New York: Oxford University Press.

Kalof, L., Eby, K., K., Matheson, J., L., Kroska, R., J. 2001. The Influence of Race and Gender on Student Self – Reports of Sexual Harassment in *Gender and Society* 15 (2): 282 – 302.

Silva, E., Hill, C. 2005. *Drawing the Line: Sexual Harassment on Campus*. Washington D.C.: American Association of University Women (AAUW) Educational Foundation.

Burn, S. 2019. *The Psychology of Sexual Harassment* (on-line). Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/329711799_The_Psychology_of_Sexual_Harassment

Bareket, O., Shnabel, N. 2019. *Domination and Objectification: Men's Motivation for Dominance Over Women Affects Their Tendency to Sexually Objectify Women*. (on-line) Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/335690592_Domination_and_O

bjectification_Men's_Motivation_for_Dominance_Over_Women_Affects_Their_Tendency_to_Sexually_Objectify_Women

Smetáčková I., Pavlík, P. 2008. *Sexuální obtěžování na vysokých školách: Teoretické vymezení, metodologický přístup, výzkumné výsledky*. Praha: Sociologický ústav AV ČR.

Miovský, M. 2006. Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu.

